

LOOPBAANORIËNTATIE IN HET BELEID VAN GEMEENTEN

NOTITIE IN KADER ONDERZOEK *ONDERSTEUNING VAN OPTIMALE LOOPBAANKEUZES
VAN VMBO-LEERLINGEN*

Onderzoek uitgevoerd met steun van Instituut Gak

Arie Gelderblom

Annette Diender

VOORWOORD

Deze notitie vormt de weergave van een interviewronde onder gemeenten, die in de eerste maanden van 2020 heeft plaatsgevonden en het materiaal dat daarbij verzameld is. Hierdoor heeft de informatie vooral betrekking op een situatie rond LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding) waar corona nog niet of amper een rol speelde. In 2022 volgt een nieuwe ronde gesprekken met dezelfde gemeenten. Hier zal dit onderwerp ongetwijfeld naar voren komen als men terugkijkt op de ontwikkelingen in LOB-beleid die hebben plaatsgevonden.

Deze gesprekken vormen een onderdeel van een breder onderzoek naar optimale studieloopbaankeuzes van vmbo-leerlingen dat SEOR uitvoert met steun van Instituut Gak. Hierbij speelt onderzoek onder scholen en leerlingen een cruciale rol. LOB-beleid vindt immers in de eerste plaats op scholen plaats. Maar uit deze notitie blijkt dat gemeenten hierbij vaak wel een ondersteunende rol spelen en bijvoorbeeld interventies faciliteren.

De notitie is geschreven door Arie Gelderblom en Annette Diender. Elisa de Vleeschouwer en Jaap de Koning hebben commentaar gegeven op een eerdere versie van deze rapportage en inputs geleverd. Tevens hebben Caecilia Moerdijk en Samira Wiemers ondersteuning verleend in de verwerking van de interviews en het materiaal dat we daarbij gekregen hebben.

Wij willen alle respondenten danken voor hun medewerking aan het onderzoek.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING EN MOGELIJKE EERSTE LESSEN	1
1 INLEIDING	5
2 LOB IN VMBO: VISIE EN ACHTERGRONDEN GEMEENTELIJK BELEID	10
2.1 Inleiding en vragen	10
2.2 Context: beleidsinitiatieven van de rijksoverheid waarin de gemeente een rol speelt	11
2.3 LOB als onderwerp in het beleid van individuele gemeenten	13
2.4 Motieven en achtergronden	13
2.5 sturen op perspectiefrijke sectoren	16
3 PRAKTISCHE UITWERKING ROL GEMEENTEN	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Variatie in uitwerking betrokkenheid bij LOB op het vmbo	19
3.3 Financiële middelen	23
4 MONITORING EN EVALUATIE	26
4.1 Inleiding	26
4.2 Monitoring	26
4.3 Evaluatie	29
4.4 Succes- en faalfactoren	33
BIJLAGE 1. TYPOLOGIE LOB-ACTIVITEITEN	34
BIJLAGE 2. KORTE SCHETS BELEID RMC-REGIO'S ZUID-HOLLAND	36
BIJLAGE 3. IMPRESSIE WORKSHOP MET GEMEENTEN	39

SAMENVATTING EN MOGELIJKE EERSTE LESSEN

SEOR voert een meerjarig onderzoek uit naar de uitvoeringspraktijk en effectiviteit van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) op het vmbo. Hierbij wordt uitgebreid onderzoek verricht onder vmbo-scholen en leerlingen. Daarbij gaan we na of variatie in LOB-beleid van scholen effect heeft op keuzes die leerlingen maken, bijvoorbeeld wat betreft hun vervolgopleiding. De variatie van LOB-beleid van scholen kan te maken hebben met het beleid dat gemeenten op dit terrein voeren. In deze notitie gaan we na in hoeverre gemeenten een rol voor zichzelf zien op het terrein van LOB in het vmbo en wat hun doelen hierbij zijn. Tevens gaan we na welke verschillen in de uitvoeringspraktijk optreden tussen gemeenten en in hoeverre monitoring en evaluatie plaatsvindt. De basis voor deze notitie is een gespreksronde bij gemeenten in Zuid-Holland. De doorwerking van het gemeentelijke beleid vanuit het perspectief van scholen en leerlingen komt in een later stadium van het onderzoek aan de orde.

Belang en doelen LOB voor gemeenten

Opvallend was dat vrijwel alle benaderde gemeenten mee wilden werken aan het onderzoek. Gemeenten geven aan dat er weinig zicht is op de effectiviteit van hun LOB-beleid, er is behoefte aan overzichtelijke informatie over de aanpak van andere gemeenten. Het thema leeft dus bij gemeenten. LOB komt bij diverse gemeenten terug in de formele beleidsagenda's. Hiervoor zijn verschillende redenen. Gemeenten zien het belang van LOB zodat jongeren beter geëquipeerd worden om keuzes te maken die bij hen passen. Direct in het verlengde hiervan wordt LOB gezien als een belangrijk instrument dat kan bijdragen aan verschillende doelstellingen die voor de gemeente belangrijk zijn. Deze doelstellingen zijn: verlaging van het aantal voortijdige schooluitvallers, vermindering van (jeugd)werkloosheid, verminderen van krapttes op de regionale arbeidsmarkt, en soms ook behoud van jongeren voor de regio. Bij zowel het voorkomen van voortijdig schooluitval als de aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt wordt het vmbo als cruciale schakel gezien, vandaar dat bij LOB zeker deze onderwijssoort aandacht krijgt.

Dat LOB bijdraagt aan een aantal gemeentelijke doelstellingen, hoeft nog niet te betekenen dat gemeenten hier ook zelf in investeren. Vmbo-scholen hebben immers een wettelijke taak bij LOB en ook het bedrijfsleven heeft er belang bij dat het (beroeps)onderwijs aansluit bij de vraag op de arbeidsmarkt. Gemeenten geven echter aan dat LOB lang niet altijd goed verloopt en dat bedrijven en scholen elkaar niet altijd weten te vinden. Verschillende gemeenten zien het daarom als hun taak om deze "twee verschillende werelden" beter met elkaar te verbinden en hierin een faciliterende rol te vervullen. Ook zetten diverse gemeenten zich in om scholen te stimuleren en ondersteunen bij het realiseren van een LOB-aanbod.

Wanneer gemeenten het onderwerp LOB oppakken, is de praktijk wel dat het gewicht van verschillende doelen tussen (en soms ook binnen) gemeenten verschilt. Sommige gemeenten willen via LOB in ieder geval een deel van de leerlingen bewust verleiden om te kiezen voor sectoren met veel baankansen. Andere gemeenten willen daarentegen de keuze meer aan het kind laten, dit mede doordat de nadruk bij gemeenten soms ligt op het tegengaan van vroegtijdig schoolverlaten en de focus dus ligt bij interesses van het kind in plaats van de kansen op de arbeidsmarkt. Soms hangt dit ook samen met welke afdeling binnen de gemeente het voortouw heeft. Vanuit meer economische afdelingen is de aandacht voor keuzes richting perspectiefrijke sectoren veelal groter dan bij onderwijsafdelingen. Dat verschillende afdelingen worden genoemd illustreert dat LOB-beleid niet altijd helder is gepositioneerd op één plek binnen de gemeentelijke organisatie. Dit is ook logisch omdat bij LOB het samenspel tussen bedrijven en scholen van groot belang is. Economische afdelingen hebben meer oog voor en contacten met bedrijven en de afdeling onderwijs heeft dit juist met scholen. Sommige gemeenten hebben ervoor gekozen om formatie vrij te maken die zich op het raakvlak begeeft en direct bijdraagt aan de organisatie van interventies of bedrijven en scholen hierop attent maakt.

Uitvoeringspraktijk, interventies en middelen

Hiermee komen we op de gekozen interventies. De uitvoeringspraktijk op dit vlak is zeer divers. Ruwweg zien we de volgende opties, waarbij ook allerlei combinaties voorkomen:

- Aparte gemeentelijke subsidieregelingen met daarin ruimte voor interventies rondom LOB. Penvoerders zijn dan scholen, maar in de uitwerking kunnen specifieke intermediairs of interventies zijn opgenomen die door externe aanbieders worden uitgevoerd;
- Aparte intermediairs die met (co-)financiering vanuit de gemeente de uitvoering van LOB-beleid vormgeven. Voorbeelden zijn Spirit4You in Haaglanden, NPRZ in Rotterdam-Zuid en een Samenwerkingsverband Onderwijsinstellingen en Bedrijven (SOB) in enkele middelgrote plaatsen. Wat als voordeel wordt gezien van dergelijke intermediairs is dat de drempel naar scholen en/of bedrijven lager is dan voor de gemeente zelf. Tevens kan een dergelijke intermediair naar scholen gestructureerde ondersteuning bieden voor professionalisering van LOB.
- Benutten ((co-)financier) van landelijk beschikbare aanbieders en interventies zoals On Stage en JINC;
- Financieren van een geheel eigen interventie in de gemeente. Een voorbeeld is Technolab in Leiden waarbij voor leerlingen via speeddaten en een motivatiebrief een korte stage in een specifieke sector wordt gekozen.
- Lokaal of regionaal organiseren of (mede-)financieren van evenementen waarin bedrijven, scholen en leerlingen elkaar ontmoeten.
- Aandacht voor het verspreiden van arbeidsmarktinformatie. Soms is dit door leerlingen de mogelijkheid te bieden om arbeidsmarktkansen van vervolgopleidingen op te zoeken op een website. In andere gevallen is er sprake van meer sturing doordat leerlingen specifiek gewezen worden op opleidingen met veel en weinig arbeidsmarktperspectief. Dit gebeurt bijvoorbeeld via posters, of bij evenementen waarbij aandacht voor dit aspect wordt gevraagd.

Ook de omvang van de middelen die gemeenten zelf besteden aan LOB op het vmbo is zeer divers. Grote gemeenten als Den Haag en Rotterdam investeren hier – ook in verhouding - veel in. Maar dat geldt ook voor sommige kleinere gemeenten. Een aandachtspunt hierbij is wel dat sommige gemeenten minder direct zelf investeren, omdat acties op dit terrein deels via de Regionale Meld- en coördinatiepunt (RMC) regio's verlopen. Een voorbeeld hiervan is Dordrecht waar via het Windroosprogramma een apart LOB-programma vanuit het ROC is ontwikkeld dat aan vmbo-scholen in heel de regio wordt aangeboden.

De diversiteit tussen gemeenten in gekozen interventies is groot. Voor een deel zit hier een zekere logica in. Het programma van de NPRZ zet bijvoorbeeld sterk in op de keuze voor techniek, haven en zorg, omdat juist in Rotterdam-Zuid dit sectoren zijn die veel arbeidsmarktperspectief bieden. Gemeenten die bepaalde sectoren meer onder de aandacht willen brengen kiezen bewust voor de ondersteuning van (gerichte) bedrijfsbezoeken, evenementen waar deze sectoren zich presenteren en de verspreiding van arbeidsmarktinformatie. De hierboven genoemde interventie van het Windroosprogramma komt voort uit een hoog switchgedrag op het ROC. Vanuit die achtergrond richt het programma zich specifiek op een gedegen oriëntatie op de opleiding zelf, en dus niet (of veel minder) op de kansen op de arbeidsmarkt na het afronden van de opleiding. Toch zijn ook veel keuzes minder makkelijk te herleiden tot diepgaande analyses van problemen, doelen, en beleidsopties en lijken deze deels historisch gegroeid.

Monitoring en evaluatie

Tijdens de gesprekken is duidelijk geworden dat de behoefte aan informatie over effecten van LOB-interventies en factoren die hieraan bijdragen, groot is. Om dit systematisch vast te stellen is van groot belang dat sprake is van monitoring en evaluatie. Monitoring van een beleidsmaatregel of een beleidsprogramma houdt in dat aan de hand van een beperkt aantal indicatoren het bereik en de resultaten van de maatregel of het programma worden gevolgd. Als vooraf doelstellingen voor de resultaten zijn geformuleerd kan dan worden bekeken of de doelstellingen worden gehaald. Belangrijk is dan om de doelstellingen zodanig te formuleren dat deze ook goed aansluiten op de wijze waarop de resultaten worden gemeten (of andersom). Monitoring is echter nog geen effectmeting. Een bepaalde – gunstige of ongunstige – ontwikkeling van een doelvariabele geeft een indicatie van de effectiviteit van interventies, maar geeft geen harde causale verbanden. Bij een effectmeting worden causale relaties getoetst. Hiermee kan bepaald worden wat deze instrumenten aan baten opleveren en kan als de kosten hierbij ook in aanmerking wordt genomen een afweging gemaakt worden tussen de inzet van verschillende instrumenten.

In het verdere onderzoek gaan we op zoek naar aanwijzingen voor de effectiviteit van regionaal, gemeentelijk en school-breed LOB-beleid. Echter kunnen we al wel enkele lessen trekken uit de inventarisatie bij de gemeenten van de huidige stand van zaken in beleids- en evaluatieprocessen rondom LOB-interventies. Zoals hierboven aangegeven zou in een onderbouwd beleids- en evaluatieproces een aantal stappen gevolgd dienen te worden:

Bij al deze stappen valt nog de nodige winst te behalen:

- De doelen en zeker het onderlinge gewicht hiervan is niet altijd even helder. Voor een gerichte keuze van beleidsopties – gegeven beperkte middelen- is dit wel van belang;
- Bij beleidsopties wordt vaak gewerkt vanuit een historisch gegroeide situatie en wordt er niet vanuit een breder spectrum georiënteerd. Uiteraard is het niet praktisch om voortdurend te wisselen in de gekozen uitvoering en daarmee ook weer een stukje kapitaal en netwerk te verliezen, maar periodiek kan een (gedeeltelijke) nieuwe afweging worden gemaakt.
- De monitoring en evaluatie (de rechterkant van bovenstaande cyclus) beperkt zich veelal tot verantwoording over deelname. Ook daarvan is overigens niet altijd systematisch informatie beschikbaar, zeker niet uitgesplitst naar doelgroepen. Dit laatste kan van belang zijn, bijvoorbeeld om na te gaan of bepaalde beoogde specifieke doelgroepen bereikt worden. In sommige gevallen zijn tevredenheidsenquêtes gehouden. Een stap verder is dat er bepaalde doelvariabelen gemonitord worden. Een voorbeeld is als de keuze van profielen in het vmbo gevolgd worden vanwege het belang hiervan voor de jeugdwerkloosheid en het verminderen van krapte op de regionale arbeidsmarkt. Deze informatie is beschikbaar via DUO, maar dit wordt weinig benut. Weer een stap verder is als mogelijke doelvariabelen, zoals de keuze voor bepaalde profielen op het vmbo, keuze van vervolopleidingen of de mate van voortijdig schooluitval of switchgedrag op het mbo, gerelateerd wordt aan specifieke (toeleverende) vmbo-scholen en hun deelname aan LOB-interventies. Dit komt zelden voor, hoewel daar soms wel pogingen toe worden gedaan, zoals bij Spirit4You en het NPRZ-programma.

De beperkingen in monitoring en evaluatie betekenen dat er geen ultieme uitspraken gedaan kunnen worden over de effectiviteit van interventies. Wat gemeenten voorlopig wel kunnen doen is zoveel mogelijk de logica te volgen zoals die in bovenstaande cyclus is geschetst. Daarnaast kan de informatievoorziening, bijvoorbeeld over de deelname en doelvariabelen worden verbeterd. Hiermee worden mogelijke werkzame mechanismen die de effectiviteit positief beïnvloeden in ieder geval benut en worden de mogelijkheden voor bijsturing groter. De internationale literatuur geeft bemoedigende indicaties dat LOB-interventies vervolgens daadwerkelijk effect kunnen hebben¹. Tevens geeft de literatuur indicaties van randvoorwaarden die van belang zijn om de effectiviteit te vergroten, zoals aandacht voor voorbereiding en reflectie bij interventies.

Verder onderzoek in Nederland is erop gericht om een scherper zicht te krijgen op de effectiviteit van LOB-beleid en -interventies. Dit betreft in de eerste plaats het onderhavige onderzoek, dat een meerjarig onderzoek betreft waarin in de komende jaren zowel via een grootschalig onderzoek onder leerlingen, als door gebruik van CBS-micro-data nader onderzoek naar de effectiviteit zal plaatsvinden. Ook lopen er enkele onderzoeken via het Nationaal Regieorgaan Onderwijs die er eveneens gericht op zijn om een scherper beeld te krijgen van de effectiviteit van LOB, maar dan meer specifiek voor de doelgroep van jongeren met een migratie-achtergrond.

¹ In het kader van het onderzoek vindt ook een literatuurstudie plaats naar de effecten van LOB-interventies. Hierover wordt een aparte rapportage gepubliceerd in het najaar van 2021.

Aanbevelingen

Samenvattend komen de eerder benoemde lessen die we kunnen trekken uit de inventarisatie van de gemeenten neer op de volgende aanbevelingen in onderstaande Box:

Box Aanbevelingen

- Combineer binnen de gemeente de kennis en het netwerk van de afdelingen economie en onderwijs om scholen en bedrijven dichterbij elkaar te brengen, al was het maar om LOB-activiteiten te helpen initiëren of onder de aandacht te brengen.
- Middelen zijn altijd schaars. Benut schaalvoordelen door samen te werken met andere gemeenten. In deze rapportage zijn hiervan voorbeelden gegeven (zoals spirit4you en samenwerking van enkele kleinere buurgemeenten).
- Kies gericht een beleid en interventies vanuit een afweging van doelstellingen en een afweging van een breder spectrum aan opties;
- Stel eisen aan de ondersteuning van interventies:
 - o Geef aandacht aan kwaliteitseisen voor het proces, zoals voorbereiding en reflectie achteraf.
 - o Voer een verkenning uit dat een interventie zoveel mogelijk additioneel is, dat wil zeggen geen bestaande interventie verdringt of vervangt. Als er reeds een interventie op dit terrein is, ligt het meer voor de hand om na te gaan of dit kan worden uitgebreid, en/of de kwaliteit kan worden verbeterd.
 - o Stel (waar relevant) cofinanciering als voorwaarde zodat de betrokkenheid van het bedrijfsleven gewaarborgd is.
 - o Stel eisen aan de verantwoording, zoals deelname van specifieke groepen als deze speciale aandacht behoeven.
- Volg een aantal doelvariabelen, zoals profielkeuze op het vmbo, keuze van vervolgopleidingen richting mbo en switch-gedrag op mbo van leerlingen afkomstig (van vmbo-scholen) uit de gemeente.
- Het bovenstaande geeft in ieder geval een aantal mogelijke werkzame mechanismen om de effectiviteit te vergroten en instrumenten om bij te sturen. Er is nu een kans om lopend onderzoek te benutten om vervolgens een scherper beeld te krijgen van effectiviteit van interventies. Het onderhavige onderzoek richt zich allereerst op een scherper beeld van de uitvoeringspraktijk van LOB op scholen in Zuid-Holland. In schooljaar 2021/22 zal dit worden uitgebreid naar de ervaringen van en effecten op leerlingen, inclusief een analyse van CBS-data. Deze beide onderdelen zijn gericht op de effectiviteitsvraag.

1 INLEIDING

SEOR voert een onderzoek uit naar de toepassing en effectiviteit van instrumenten op het gebied van LOB in het vmbo en de overgang naar het mbo. Hierbij kijken we naar zowel de rol van gemeenten als scholen. Deze notitie geeft een eerste inventarisatie van het LOB-beleid van 16 gemeenten in Zuid-Holland.

Inleiding

De keuze van een profiel of vervolgopleiding is lastig voor jongeren. Zeker doordat het aanbod van opleidingen en beroepen steeds verandert en groeit, is het voor hen lastig om een goede keuze te maken. Vanuit de jongeren is het van belang dat de opleiding en het type werk dat daaraan verbonden is, aansluit op hun interesses en talent. Vanuit maatschappelijk perspectief is het van belang dat de keuzes aansluiten op de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Dit is ook voor jongeren belangrijk, omdat een situatie van werkloosheid en een laag inkomen weinig aantrekkelijk is. Jongeren hebben echter vaak weinig inzicht in arbeidsmarktperspectieven van opleidingen en ook hun eigen interesses en talenten zijn lang niet altijd helder en vaststaand. Dit uit zich in de praktijk door een hoog percentage leerlingen dat switcht van opleiding of vroegtijdig de school verlaat, dat spijt heeft van de studiekeuze en/of in een situatie van werkloosheid belandt.

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) wordt gezien als een belangrijk instrument om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. LOB wordt gezien als relevant voor de gehele school- en arbeidsloopbaan: “een leven lang kiezen”. De aandacht voor LOB is de laatste jaren toegenomen, maar er is nog weinig bekend over de toepassing en vooral over de effectiviteit ervan. Scholen spannen zich in om door middel van LOB-activiteiten leerlingen te helpen bij de oriëntatie op en het maken van gepaste loopbaankeuzes. Doordat het effect van verschillende activiteiten echter (nog) onduidelijk is, is het voor scholen en decanen lastig om een samenhangend en effectief LOB-programma samen te stellen.

Doel van het overkoepelende onderzoek

SEOR voert in samenwerking met Annette Diender onderzoek uit naar de toepassing en effectiviteit van instrumenten op het gebied van LOB in het vmbo en de overgang naar het mbo². Het doel van het onderzoek is om te bepalen hoe effectief het bestaande beleid op het gebied van LOB is en hoe verbetering hiervan mogelijk is. Hierbij wordt gekeken naar welke LOB-instrumenten voor welke groepen leerlingen het meest effectief zijn en hoe gemeenten scholen en leerlingen kunnen stimuleren om deze instrumenten toe te passen respectievelijk eraan deel te nemen. Hoe kan LOB zodanig worden ingericht dat dit tot optimale loopbaankeuzes leidt? Optimaal wordt hierbij gezien als aansluitend bij individuele preferenties en talenten en een stabiel arbeidsleven. Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden wordt er onder andere gekeken naar wat gemeenten en scholen doen in de praktijk van LOB en wat werkt. Nagegaan wordt wat de implicaties van de uitkomsten zijn voor de uitvoeringspraktijk, mede door scholen handvatten te verschaffen voor de samenstelling van een effectief LOB-programma.

Onderzoeksactiviteiten hele onderzoek

De studie betreft een meerjarig onderzoek waarbij verschillende onderzoeksactiviteiten worden uitgevoerd:

- Literatuurstudie;
- Onderzoek onder vmbo-scholen;
- Onderzoek bij gemeenten;
- Analyse met CBS-microdata.

Deze onderzoeksactiviteiten staan niet los van elkaar. Zo gaan we bijvoorbeeld na of het beleid van gemeenten zich ook terugvertaalt in de situatie op scholen in de betreffende gemeenten en bij leerlingen. Te denken valt dan aan vragen of:

² Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door Stichting Instituut Gak.

- vmbo-scholen in “actieve” gemeenten een verder ontwikkeld LOB-beleid hebben en minder knelpunten ervaren;
- leerlingen in “actieve” gemeenten minder switch-gedrag vertonen zodra ze op het mbo instromen;
- bij leerlingen in gemeenten waar veel aandacht wordt besteed aan de verspreiding van arbeidsmarktinformatie, of gericht onder de aandacht brengen van bepaalde richtingen (zoals techniek), ook andere keuzepatronen zijn waar te nemen.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden dient eerst een inventarisatie gemaakt te worden van (verschillen in) LOB-beleid van gemeenten. Dit is het hoofddoel van deze notitie.

Aanpak eerste ronde met gesprekken bij gemeenten

Het onderzoek is gestart met een interviewronde in de eerste maanden van 2020³ en verzameling van achtergrondmateriaal van gemeenten in Zuid-Holland. De onderhavige rapportage heeft hier betrekking op⁴. In de onderzoeksopzet is over twee jaar een vergelijkbare gespreksronde voorzien met dezelfde stakeholders. Van belang is dan om vast te stellen in hoeverre belangrijke veranderingen zijn opgetreden. Vervolgens wordt getoetst of deze veranderingen zich ook vertaald hebben naar de situatie op scholen en het gedrag van leerlingen.

Door de keuze van gemeenten in Zuid-Holland is een ruimtelijke afbakening gemaakt, terwijl dit tegelijkertijd voldoende mogelijkheden biedt om gemeenten in het onderzoek mee te nemen die een verschillende invulling geven aan het beleid. Juist variatie in beleid is voor de analyse interessant, omdat we willen toetsen of we dit ook terugzien bij het LOB-beleid van individuele scholen en uiteindelijk bij de vmbo-jongeren zelf. Binnen Zuid-Holland is een selectie gemaakt. In ieder geval zijn alle grotere gemeenten meegenomen, maar daarnaast ook een aantal relatief kleinere en/of meer landelijke gemeenten. Voorwaarde was sowieso dat binnen de gemeente in ieder geval één vmbo-school gevestigd is.

Uiteindelijk werkten de volgende gemeenten mee aan het onderzoek (zie figuur 1.1): Rotterdam⁵, Den Haag, Gouda, Leiden, Delft, Schiedam, Dordrecht, Alphen aan den Rijn, Zoetermeer, Katwijk aan Zee, Barendrecht, Sliedrecht, Oegstgeest, Krimpenerwaard, Hoeksche Waard en Papendrecht. In totaal zijn 30 interviews uitgevoerd. Vaak was dit face to face en met meer personen. Daarnaast zijn enkele interviews ook telefonisch of via videocalls gevoerd, met name sinds de beperkingen door de Corona-crisis. De respondenten varieerden qua achtergrond:

- vertegenwoordigers van de onderwijsafdelingen van gemeenten, vaak ook betrokken bij het (gemeentelijke en/of regionale) beleid rondom voortijdig schoolverlaten;
- vertegenwoordigers van meer economische afdelingen van gemeenten, die meer gericht zijn op de aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt⁶.
- Vertegenwoordigers van aparte instellingen die vanuit gemeenten gesubsidieerd worden om LOB-beleid te ondersteunen. Voorbeelden hiervan zijn Spirit4You in de regio Haaglanden, NPRZ voor Rotterdam-Zuid, maar ook kleinere organisaties, zoals SOB⁷ die met name de aansluiting verzorgt tussen scholen en bedrijven voor LOB-beleid in enkele gemeenten.

³ Enkele eerste gesprekken vonden in december 2019 plaats.

⁴ Een eerdere versie van deze rapportage is teruggelagd bij de betrokken gemeenten en besproken op een workshop met deze gemeenten. Een kort verslag van deze workshop is opgenomen in Bijlage 3.

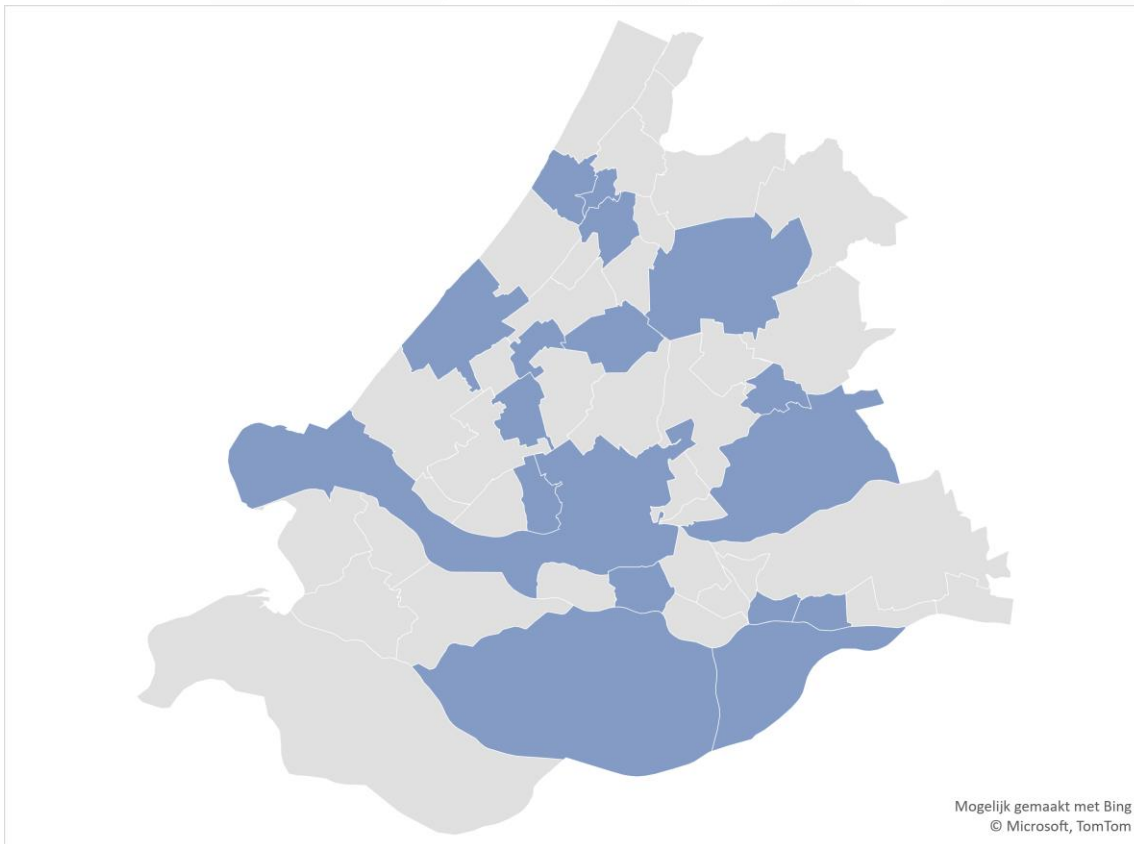
⁵ Rotterdam wordt in deze rapportage veelal als 2 gemeenten behandeld omdat voor Rotterdam-Zuid een specifieke aanpak geldt.

⁶ Het gaat hier niet om een waterdichte afscheiding tussen onderwijsafdelingen en economische afdelingen. Zo hebben we ook gesproken met vertegenwoordigers van onderwijsafdelingen, die zich juist ook met de aansluiting met de regionale arbeidsmarkt bezighouden.

⁷ Zie bijvoorbeeld: <https://sob-bar.nl/>

- Enkele aanbieders van LOB-interventies, waarbij gemeentelijke subsidies vaak een rol spelen. Het gaat hierbij met name om On Stage en JINC.

Figuur 1.1 Deelnemende gemeenten in Zuid-Holland

Het type informatie dat is verzameld, omvat:

- De doelen van de gemeenten als ze ondersteuning bieden aan LOB;
- De vorm van ondersteuning en instrumenten;
- De betrokken middelen;
- De contacten met verschillende relevante partijen, zoals de scholen zelf en bedrijven;
- Succes- en faalfactoren;
- Monitoring en effectmeting.

Voor de analyse trachten we deze verschillen te systematiseren in een aantal indicatoren per gemeente of gemeenten te clusteren op een aantal onderscheidende kenmerken. Dit geeft een beeld van de (gevarieerde) rol van gemeenten op dit terrein. Opgemerkt dient te worden dat de constructie van indicatoren per gemeente complex is. Het gemeentelijk beleid rondom LOB is vaak diffuus, omdat het raakt aan diverse beleidsvelden. Op de inhoudelijke afbakening gaan we hieronder verder in.

Inhoudelijke afbakening ten opzichte van andere beleidsinitiatieven

In de gesprekken is gepoogd om een zo nauwkeurig mogelijk beeld te krijgen in hoeverre de gemeente via eigen middelen betrokken is bij LOB in het vmbo en wat de achtergrond en uitvoeringspraktijk hiervan is. Dit is de kern van de informatie die zo goed mogelijk op een rij wordt gezet. Wanneer we bijvoorbeeld een berekening maken van de inzet van gemeentelijke middelen voor LOB rekenen we alleen met specifieke middelen die de gemeenten zelf hiervoor inzetten.

In de praktijk is de gemeente echter ook betrokken bij de uitvoering van LOB-beleid vanuit bredere maatregelen en middelen van de Rijksoverheid. Het meest in oog springend tijdens de gesprekken was het regionale beleid rondom voortijdig schoolverlaten en het recente initiatief Sterk Techniekonderwijs. De invulling hiervan geschiedt in samenwerking met het onderwijsveld en andere gemeenten. Het gaat hierbij om brede initiatieven waar LOB-elementen een rol spelen. Deze maatregelen vormen een belangrijke context voor het gemeentelijke beleid. Wanneer via andere kanalen en financieringsbronnen al aandacht aan LOB wordt besteed, is maar de vraag of gemeenten de noodzaak voelen om zelf ook nog eigen initiatieven te ontwikkelen of middelen voor LOB te reserveren. In hoofdstuk 2 gaan we daarom in op enkele meer landelijke beleidsinitiatieven voordat een eigen aanvullende rol van de gemeente aan de orde komt.

Wat voor soort interventies nemen we mee?

Maar wat beschouwen we bij dit soort interventies nu als LOB-interventies? Het Expertisecentrum LOB gebruikt als definitie van LOB: Onder Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) verstaan we het geheel van begeleiding en activiteiten waarmee de school jongeren tijdens hun vmbo, havo/vwo of mbo-opleiding ondersteunt bij maken van loopbaankeuzes⁸. Hierbij wordt benadrukt dat jongeren in dit proces competenties opdoen die zij gedurende de gehele leerloopbaan, maar ook daarna, in hun arbeids- en levensloopbaan, kunnen gebruiken om tot goede keuzes te komen (“leren kiezen”).

Maar wat betekent dit concreet in termen van interventies die we als LOB-interventies zien? Een veel gebruikte overzichtsstudie van LOB-maatregelen is die van Hughes e.a. (2016)⁹. De indeling hieronder is geënt op deze studie. Deze is aangevuld met enkele interventies omdat de studie van Hughes sterk gebaseerd is op de Angelsaksische onderwijssystemen. Een verdere toelichting is in Bijlage I gegeven.

Op grond hiervan komen we tot de volgende lijst, waarbij we concrete interventies in bredere groepen indelen:

a) **Kennis en ervaring opdoen over beroepen**

- (i) Bedrijfsbezoeken;
- (ii) Evenementen;
- (iii) *Job shadowing*¹⁰;
- (iv) Stages;
- (v) ...

b) **Hulp en advies**

- (i) Mentoring;
- (ii) Loopbaandialoog tussen een scholier en een deskundige/adviseur/docent;
- (iii) Tests voor studie-en beroepskeuze;
- (iv) Adviezen voor studie- en beroepskeuze;
- (v) Hulp bij het vinden van een stage of leerwerkplaats
- (vi) ...

c) **Arbeidsmarktinformatie**

- (i) Het beschikbaar stellen van arbeidsmarktinformatie over de beroepen waar de profielen in het vmbo en de studierichtingen in het mbo toegang toe geven (kans op werk na afloop van de schoolopleiding, perspectief op werk op wat langere termijn, loonverschillen, e.d.);
- (ii) ...

d) **Werknemersvaardigheden:**

⁸ <https://www.expertisepuntlob.nl/wat-is-lob>

⁹ Hughes, D., Mann, A., Barnes, S., Baldauf, B., & McKeown, R. (2016). Careers education: International literature review. Warwick, Verenigd Koninkrijk: Warwick Institute for Employer Research and Education and Employers Research.

¹⁰ Job shadowing is de mogelijkheid om tijdelijk samen te werken met een ervaren werknemer en deze te observeren.

- (i) Sollicitatietraining;
 - (ii) ...
- e) **LOB-onderwijs om keuzevaardigheden te vergroten**
- f) **ICT-instrumenten voor LOB**
- (i) Digitaal portfolio;
 - (ii) Digitale LOB-methode;
 - (iii) ...
- g) **Transformatief leiderschap;**
- (i) Organisatorische veranderingen rond LOB;
 - (ii) Training van docenten in het geven van LOB;
 - (iii) ...
- h) Interventies gericht op ouders.**

Een twijfelgeval dat we in de gesprekken tegenkwamen waren speciale faciliteiten voor vmbo-schoolverlaters om een leerwerkbaan te vinden. Voor zover dit gaat om begeleiding vanuit de gemeente van vmbo-jongeren naar een BBL-plek beschouwen we dit ook als een interventie op LOB-terrein die sterk raakt aan categorie b) hierboven. Dit is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de ROC's, maar wij kwamen ook gemeenten tegen die als aanvullende faciliteit een speciale leerwerkmakelaar hebben.

Initiatieven die meer gericht zijn op het volgen van leerlingen om (dreiging van) uitval vroegtijdig te signaleren en een warme overdracht te verzekeren, beschouwen wij niet als LOB-interventies¹¹. Dit soort maatregelen komen veelvuldig terug bij de bespreking van initiatieven vanuit het regionaal vsv-beleid.

Opzet van deze rapportage

In hoofdstuk 2 gaan we in op de visie en achtergronden van het gemeentelijke beleid. Vraag daarbij is waarom gemeenten überhaupt beleidsmatige bemoeienis met dit onderwerp zoeken bovenop de meer landelijke initiatieven die op dit terrein reeds bestaan. In hoofdstuk 3 gaan we meer in op de feitelijke invulling van dit beleid: om wat voor type interventies gaat het dan en hoeveel middelen zijn hiermee gemoeid? In hoofdstuk 4 gaan we in op de mate waarin informatie wordt verzameld over de uitvoering, resultaten en effecten van het beleid.

¹¹ Dit zijn meer interventies die vallen onder het bredere begrip studieloopbaanbegeleiding (SLB). SLB heeft naast LOB, ook betrekking op begeleiding van de studievoortgang.

2 LOB IN VMBO: VISIE EN ACHTERGRONDEN GEMEENTELIJK BELEID

Gemeenten hebben een rol in landelijk beleid waarin LOB een rol speelt. Het gaat dan met name om het (regionale) vsv-beleid en Sterk Techniek Onderwijs. Daarnaast hebben de meeste gemeenten ook aanvullende initiatieven. De achterliggende visie en doelen hierbij zijn vaak breed. Het gaat om beperking van voortijdige schooluitval en jeugdwerkloosheid, en aansluiting van het beroepsonderwijs bij de regionale arbeidsmarkt. De accenten die gemeenten daarbij leggen verschillen, bijvoorbeeld in de balans tussen enerzijds het uitgangspunt dat leerlingen vooral leren kiezen en hun talenten, competenties en interesses ontdekken versus het belang dat zij zich daarbij ook laten leiden door de kansen op de (regionale) arbeidsmarkt.

2.1 INLEIDING EN VRAGEN

In dit hoofdstuk gaan we in op de positie die LOB in het vmbo heeft binnen het gemeentelijke beleid. Het BRIDGE-project in Rotterdam Zuid heeft laten zien dat de gemeente een sterke betrokkenheid bij dit onderwerp kan hebben. Bij het BRIDGE-project komt dit voort uit de visie dat LOB kinderen en studenten helpt om keuzes te maken die goed bij hen passen en daarmee bijvoorbeeld voortijdige schooluitval wordt beperkt, maar ook dat jongeren kennismaken met sectoren die goede arbeidsmarktperspectieven kennen, wat hun kansen vergroot. Het is echter maar de vraag in hoeverre een dergelijke betrokkenheid van gemeenten bij LOB gemeengoed is.

In hoofdstuk 1 is reeds geschetst dat gemeenten een taak hebben in kader van het regionale beleid omtrent voortijdig schoolverlaten. Dit betreft echter in de eerste plaats vooral goede registraties en signalering van situaties waarin uitval optreedt of dreigt op te treden en passende zorg daarbij bieden. Maar in het kader van het regionale vsv-beleid kan ook aandacht aan LOB besteed worden. Het is maar de vraag of gemeenten hierin uit eigen middelen nog een aanvullende rol willen vervullen. In dit hoofdstuk gaan we na of gemeenten in aanvulling op het regionale beleid ook zelf nog eigen vsv-middelen reserveren voor interventies op LOB-terrein.

Een aanvullende rol op LOB-terrein kan ook vanuit een ander perspectief voortkomen. Vanuit een meer economisch perspectief is de gemeente betrokken zodat binnen de regio voldoende bedrijvigheid beschikbaar is en blijft. Voor werkgevers is het belangrijk dat het onderwijs voldoende aansluit op de eigen personeelsbehoefte. Ook hier geldt dat met name het onderwijs zelf de eerstverantwoordelijke is, maar de gemeente kan een verantwoordelijkheid voelen om beide partijen meer te verbinden, door bijvoorbeeld te faciliteren dat leerlingen meer kennis maken met het lokale en regionale bedrijfsleven.

Wanneer de betrokkenheid van de gemeente voorkomt uit het perspectief van een goede aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt kan dit ook betekenen dat de gemeente een zekere voorkeur heeft voor sturing van keuzes, of het ten minste van belang vindt dat met name sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief goed over het voetlicht worden gebracht. Het BRIDGE-programma dat zich richt op techniek, zorg en haven is daar een voorbeeld van. Gemeenten kunnen anderzijds in hun betrokkenheid meer de visie hebben dat met name de keuze van het kind zelf centraal moet staan en sturing ongewenst is. Het kind moet dan vooral beter leren kiezen, maar de richting waarin deze keuzes zich ontwikkelen is dan minder van belang.

In het verlengde van het bovenstaande gaan we in dit hoofdstuk in op:

- De rol van gemeenten in bredere landelijke beleidsinitiatieven waarin LOB een rol speelt (2.2);
- Aandacht voor LOB in het vmbo in het beleid van individuele gemeenten en de achterliggende visie om hier ook als individuele gemeente aandacht aan te besteden (2.3).
- De visie van de gemeente over de mate waarin binnen LOB bepaalde sectoren en beroepen extra aandacht vereisen (2.4).

2.2 CONTEXT: BELEIDSINITIATIEVEN VAN DE RIJKSOVERHEID WAARIN DE GEMEENTE EEN ROL SPEELT

2.2.1 LOB in het Regionale vsv-beleid

De rijksoverheid streeft naar het reduceren van het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters tot maximaal 20.000 per jaar in 2021¹². Om dat te bereiken zijn in 2019 een aantal nieuwe bepalingen toegevoegd aan de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Voortaan is samenwerking tussen scholen en gemeenten om voortijdige schooluitval tegen te gaan, verplicht. Samen leggen zij in een regionaal plan vast welke maatregelen ze inzetten, zoals:

- Coaches inzetten voor uitgevallen jongeren.
- Speciale klassen voor jongeren die twijfelen over hun studiekeuze.
- Hulp bij de studie- en loopbaankeuze. Dit voorkomt dat jongeren uitvallen doordat de opleiding tegenvalt.
- Ziekteverzuim aanpakken. Als een jongere zich vaak ziek meldt, kan dit een teken zijn dat er meer aan de hand is. Hierbij zijn de school, de gemeente en een jeugdarts betrokken.
- Voortijdige schoolverlaters helpen om werk of een leerwerkbaan te vinden.
- Extra begeleiding voor overbelaste en kwetsbare jongeren. Soms hebben zij zo'n complexe thuissituatie, dat het (tijdelijk) niet meer lukt om naar school te gaan. Dit geldt ook voor leerlingen met emotionele problemen of specifieke leerbehoeften.

Een deel van de maatregelen is speciaal gericht op minder uitval bij de soms moeizame overstap van vmbo naar mbo. Bij die overstap vallen relatief veel leerlingen uit. Bijvoorbeeld omdat jongeren te laat zijn met hun aanmelding voor een opleiding. Bij maatregelen gaat het dan bijvoorbeeld om:

- het volgen en begeleiden van leerlingen bij de overstap naar het mbo. Hierbij worden informatiesystemen zoals Intergrip gebruikt om bijvoorbeeld te volgen of leerlingen zich daadwerkelijk hebben ingeschreven bij een mbo-opleiding. Als dit niet het geval is, wordt dit gesignaleerd;
- 'warme overdracht' van leerlingen;
- het experimenteren met een 'doorlopende route' van vmbo naar mbo.

De Rijksoverheid ondersteunt de aanpak tegen voortijdig schoolverlaten met onder meer ruim € 80 miljoen voor een regionale aanpak. In elke regio spreken scholen en gemeenten samen af welke maatregelen genomen worden. En hoe zij het beschikbare geld hiervoor inzetten.

In bijlage 2 is overzicht gegeven van maatregelen in het kader van VSV-beleid voor de RMC-regio's in Zuid-Holland. Hierbinnen kan aandacht besteed worden aan LOB in het vmbo. Hieronder volgen enkele voorbeelden. Zo start in regio Zuid-Holland Noord een nieuw initiatief wat direct betrekking heeft op LOB in het vmbo (Box 2.1).

Box 2.1 Pilot Training Forward VO

Het Pilot programma Training Forward van de RMC regio Zuid-Holland Noord geeft een training van 6 dagdelen voor leerlingen uit vmbo-4 die het moeilijk vinden om een opleidingskeuze te maken. Het programma is afgeleid van een vergelijkbaar programma dat al bestaat voor het mbo ("Forward MBO"). Het programma richt zich op vragen als: Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? Om hier antwoord op te krijgen, gaat het programma aan de slag met de volgende onderwerpen: netwerk, persoonlijke waarden, keuzes maken, ambities, kwaliteiten & vaardigheden, motivatie tonen, mogelijkheden & toekomst-stappenplan. Ook komen bedrijven op bezoek en komen er diverse gastsprekers. Dit alles gebeurt samen met andere jongeren, zodat deze elkaar kunnen helpen en inspireren. Het doel van de training is: een keuze maken voor een beroep en daarbij passende opleiding. Na de training wordt de jongere individueel gecoacht.

¹² Bronnen voor de beschrijving die volgt: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/minder-voortijdig-schoolverlaters>

De bedoeling was dat het programma zou worden geïntroduceerd op een vmbo-school in Leiden in 2020 en is afgeleid van een vergelijkbaar programma dat al bestaat voor het mbo ("Forward MBO"). Deze training is in verband met corona echter niet doorgegaan. Twee consultants hebben recent een gesprek gehad met decanen in de regio om te peilen of er behoefte is en of een school in Leiden mee wil doen. De uitkomst hiervan is dat deze training in verband met de lockdown niet in schooljaar 20/21 wordt gegeven maar pas in het nieuwe schooljaar 21/22.

Het RMC bekostigt twee van de drie (mbo-)trainingen Forward vanuit de reguliere (regionale) RMC middelen. Aanvullend daarop subsidieert de gemeente Leiden vanuit gemeentelijke vsv-middelen een derde training Forward voor het mbo. Ook de nieuwe training voor moeilijke kiezers in het vmbo zal vanuit gemeentelijke middelen bekostigd worden.

Bron: interviews en <https://rbl-hollandrijnland.nl/forward>

Bij RMC-regio Zuid-Holland Zuid is een in het oog springend initiatief op LOB-terrein het zogenaamde Windroosprogramma. Dit wordt voor een deel uit regionale vsv-middelen betaald (omdat het regionale scholen betreft). In 2015 kreeg het Windroosprogramma nog 1 FTE, daarna is dit gedaald naar ongeveer 0,4 FTE. Het overige deel van het Windroosprogramma wordt gefinancierd uit eigen middelen van het Da Vinci College (loopbaanadviseurs die vrijgeroosterd zijn). VO-scholen stoppen er geen middelen in, alleen uren¹³. De opzet van het Windroosprogramma is in de onderstaande Box nader toegelicht.

Box 2.2 Windroosprogramma¹⁴

Het Windroosprogramma bestaat sinds 2014 – 2015 en ontstond vanuit een samenwerking tussen vmbo-school de Windroos in Gorinchem en het ROC Da Vinci College in Dordrecht. De aanleiding hiervoor was het hoge aantal switchers op het mbo. Inmiddels wordt het Windroosprogramma uitgevoerd op 30 scholen in onder meer Gorinchem, Dordrecht, Barendrecht en Zwijndrecht.

De uitgangspunten van het programma zijn het optimaliseren van het maken van een goede studiekeuze, wat zorgt voor minder uitval, en het versterken van de pedagogische-didactische aansluiting tussen vmbo en mbo. Het programma gaat uit van de interesse van de leerling en bestaat uit meerdere stappen, zoals het onderzoeken van de gekozen opleiding en een gesprek met een mbo'er. Tevens voeren leerlingen een keuzecheckgesprek met hun mentor en een loopbaanadviseur van het mbo.¹⁵ Leerlingen kunnen tijdens elke stap switchen van opleidingskeuze. Scholen kunnen zelf kiezen welke stappen zij uitvoeren, zodat het programma kan worden ingepast in de organisatie van de school.

Het derde voorbeeld is een plan voor de RMC-regio Zuid-Holland Oost. Hiertoe is een traject gestart waarin partijen samen bespreken wat de opbrengsten zijn van de afgelopen periode en wat de speerpunten moeten zijn voor het nieuwe plan. Het resultaat van het doorlopen traject is een voorstel voor een *regionale Actie Loopbaanperspectief*. Hierin krijgt LOB nadrukkelijker aandacht dan voorheen. De kwaliteit moet omhoog. Voor een dergelijke verbetering is samenwerking tussen vo en mbo essentieel, evenals een bundeling van expertise op dit terrein.

2.2.2 Sterk Techniek Onderwijs

De subsidieregeling Sterk Techniek Onderwijs 2020 – 2023 beoogt een sterk, dekkend en vernieuwend technisch onderwijs te realiseren. Het technisch vmbo worstelt met meerdere uitdagingen, waaronder een dalend aandeel leerlingen dat kiest voor techniek, een dreigend docententekort en een toenemende vraag

¹³ Een van de respondenten merkt op dat vmbo scholen soms middelen uit het landelijke subsidieprogramma Doorstroom Programma vmbo-Mbo ontvangen als zij meedoen aan het Windroos-programma.

¹⁴ Bronnen: <https://www.kpcgroep.nl/media/1703/hoe-de-windroos-de-aansluiting-vmbo-mbo-versterkt-v2p2.pdf> en informatie uit interviews

¹⁵ Voor een overzicht van alle stappen, zie <https://www.davinci.nl/media/Od8b0ca71fad1bb1734bcc39a342efa5>

aan technisch personeel vanuit het bedrijfsleven. Om het techniekonderwijs weer op niveau te krijgen, is in het regeerakkoord afgesproken om structureel € 100 miljoen uit te trekken voor een dekkend en kwalitatief hoogstaand techniekonderwijs op het vmbo. Er wordt veel aandacht besteed aan de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Om scholen en regio's te helpen met maken en uitvoeren van de regionale plannen is het landelijk ondersteuningsteam Sterk Techniekonderwijs opgezet. Zij bieden onder meer ondersteuning, data, informatie en tools.

Eind 2019 zijn 71 van de ingezonden plannen goed gekeurd. 7 regio's kunnen een verbeterd plan ter goedkeuring aanleveren. In veel regioplannen zitten LOB-aspecten verwerkt. In de regio's Haaglanden, Rijnstreek, Barendrecht en Ridderkerk en Rotterdam Zuid vormen LOB-activiteiten bijvoorbeeld één van de speerpunten van het plan. In de regio's Gouda, Schoonhoven, Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee en Barendrecht en Ridderkerk wordt specifiek ingezet op het organiseren van bedrijfsbezoeken en gastlessen.

De techniekregio's zijn over het land verspreid, waarvan 14 zich bevinden in Zuid-Holland. Sterk Techniekonderwijs is vertegenwoordigd in de meerderheid van de Zuid-Hollandse gemeenten. Gemeenten zijn in sommige plannen als samenwerkingspartner betrokken, maar nemen niet het voortouw bij de uitvoering van het project.

2.3 LOB ALS ONDERWERP IN HET BELEID VAN INDIVIDUELE GEMEENTEN

De belangstelling van gemeenten voor LOB in het vmbo houdt niet op bij hun rol in regelingen zoals in de vorige paragraaf geschetst. Opvallend was dat de introductie van het onderzoek bij vrijwel alle benaderde gemeenten veel belangstelling opriep. Sommige gemeenten hebben al langere tijd een eigen actief beleid op dit terrein dat verder strekt dan betrokkenheid bij landelijk gefinancierde maatregelen. In een aantal gemeenten (in ieder geval Schiedam, Dordrecht, Katwijk, Hoeksche Waard) is deze aandacht van meer recente datum en is men zich meer aan het oriënteren of heeft men recentelijk concrete stappen gezet om beleid op dit terrein te gaan ontwikkelen. Opvallend is dat een aantal gemeenten aangeeft dat de wethouder persoonlijke interesse in het onderwerp heeft en hier gaat zeker een stimulans vanuit.

Voor zover sprake is van steun en bijdragen aan LOB in het VO door gemeenten, heeft het vmbo vaak speciale/meer aandacht. De positie van deze leerlingen wordt als meer kwetsbaar gezien, zowel wat betreft uitval binnen het onderwijs als de aansluiting op de arbeidsmarkt.

Wanneer gemeenten ook een meer eigen beleid voeren, kan dit bij verschillende afdelingen zijn belegd. Zoals in de inleiding al aangestipt raakt het beleid ten aanzien van LOB verschillende beleidsterreinen van de gemeenten: onderwijs, economie, werk & inkomen, participatie. We zien verschillen tussen gemeenten ten aanzien van de afdeling die het initiatief neemt en de regie heeft over het LOB-beleid en de afdelingen die daar actief bij betrokken zijn. In de meeste gevallen ligt de regie voor het gevoerde beleid bij de afdeling onderwijs. In een aantal gevallen ligt het meer bij de afdeling die verantwoordelijk is voor het economisch beleid (Krimpenerwaard, Hoeksche Waard, Dordrecht, Barendrecht). In Leiden, Katwijk en Alphen aan den Rijn gaven respondenten aan dat het een gedeelde verantwoordelijkheid is van de afdelingen onderwijs en economie/werk & inkomen.

Dit overzicht maakt duidelijk dat LOB in het gemeentelijk beleid geen helder uniform ingekaderde positie heeft, maar afhankelijk is van de mate waarin bepaalde afdelingen dit onderwerp bij de kop pakken.

2.4 MOTIEVEN EN ACHTERGRONDEN

Bovenstaande verschillen hangen vaak samen met de motivatie voor gemeenten om te investeren in LOB. In alle gevallen zijn gemeenten verantwoordelijk voor uitvoering van het beleid ten aanzien van leerplicht en het voorkomen van voortijdig schoolverlaten (vsv), een verantwoordelijkheid die bij de afdeling onderwijs ligt. Maar niet overal vormt LOB onderdeel van dat beleid. Als LOB onderdeel uitmaakt van het vsv-beleid, dan is het vaker om jongeren die al uitgevallen zijn terug te leiden naar het onderwijs dan ter preventie van uitval.

De onderstaande Box 2.3 illustreert dat diverse gemeenten LOB dermate belangrijk vinden dat ze hier ook een visie op hebben geformuleerd in gemeentelijke stukken (memo's, educatieve agenda, strategische agenda, programmabegroting). De formulering van de teksten bevat vaak een zekere balans tussen bewuste eigen keuzes van het kind en het belang van de regionale arbeidsmarkt. Hierop komen we in de volgende paragraaf nog terug. Binnen de agenda's staan de betreffende passages in een bredere context waarin veel aandacht wordt besteed aan het voorkomen van vsv.

Box 2.3 Enkele formuleringen van een visie ten aanzien van belang LOB in gemeentelijke stukken

Rotterdam: Opdrachtomschrijving LOB 2020-2022 Rotterdam (notitie afdeling Onderwijs)

..... Conform het Rotterdamse onderwijsbeleid 2019-2022, *Gelijke kansen voor elk talent*, is het belangrijk dat Rotterdamse jongeren hun talenten, competenties en interesses ontdekken en bewuste keuzes kunnen maken. Zo worden zij geholpen bij hun vorming tot zelfbewuste en (economisch) zelfstandige volwassenen. De opgave Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) richt zich op het versterken van jongeren in hun loopbaankeuzeprocessen en op het inzichtelijk maken van de mogelijkheden die de (toekomstige) arbeidsmarkt biedt.....

Den Haag: Haagse educatieve agenda

Ambitie 4: Onderwijs dat bijdraagt aan de economie van de stad

Den Haag heeft een eigen arbeidsmarktproblematiek en heeft haar eigen accenten in arbeidsmarkt- en economisch beleid. In Den Haag staat de werkgelegenheid voor een aantal functies tot en met mbo 4 onder druk. Inzet op loopbaan- en beroepsoriëntatie is cruciaal, in het bijzonder gericht op sectoren waar grote personeelstekorten zich aandienen. In de gehele kolom van vmbo, mbo, hbo en wo moet daar aandacht voor zijn. De aansluiting van het vo en mbo op het hbo en wo wordt verbeterd. Trends als robotisering, digitalisering, energietransitie en de noodzaak tot verduurzaming van woningbouw zorgen voor vraag naar gekwalificeerd personeel in de sectoren als techniek, bouw en zorg.

Ambitie 6: Voor iedere leerling een passende plek

..... Het streven is dat alle jonge Hagenaars over voldoende basiscompetenties beschikken om een voor hen passende en duurzame plek op de arbeidsmarkt te vinden. Dat betekent dat er vooral binnen het onderwijs, maar ook door ouders en begeleiders binnen de jeugdhulp, aandacht besteed wordt aan een doorlopende leerlijn zonder oponthoud, loopbaanoriëntatie en begeleiding, werknemersvaardigheden, realistische oriëntatie- en werkervaringsplekken en stages.....

Zoetermeer: Jong geleerd, oud gedaan! Visie maatschappelijke opgave onderwijs Zoetermeer 2019-2022

Voorkomen voortijdige schooluitval

Kernboodschap:

Voortijdig schooluitval is niet acceptabel. Door toezicht en stevige inzet op preventie willen we dit voorkomen.

Wat doen we hiervoor:

-
- Aandacht voor loopbaanontwikkeling door het bijdragen aan beroepenmanifestaties On Stage en de Next Step.
-
- Bemiddelen van jongeren naar een betaalde leerbaan (BBL) waardoor zij alsnog een sterkkwalificatie behalen.
-

Delft: memo LOB inzet gemeente Delft

Waarom inzet vanuit gemeente op LOB?

Loopbaanoriëntatie is de basis van een goede schoolkeuze en daarmee een belangrijke factor bij een voorspoedige studievoortgang. Tijdens de overstap tussen onderwijslagen is de kans op voortijdig schoolverlaten het grootst. De gemeente Delft zet daarom extra middelen in voor LOB binnen het VMBO (exclusief techniekagenda Haaglanden en sterk techniekonderwijs) aanvullend op de wettelijke verantwoordelijkheid van het onderwijs op LOB.....

Gouda: Programmabegroting 2020-2023

Wat wil Gouda bereiken?

....Verbeteren aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt en stimuleren innovatie Gouda wil, vanuit een stimulerende rol, dat het aanbod van opleidingen aansluit op de vraag van het bedrijfsleven en innovatie in Triple Helix-verband optimaliseren. Gouda stimuleert dat jongeren opleidingen kiezen met een beroepsperspectief en de kans krijgen zich optimaal te ontwikkelen en aan het werk te gaan.....

....Versterken onderwijs en tegengaan schooluitval. Gouda wil dat jongeren zich tijdens hun schoolloopbaan zo optimaal mogelijk ontwikkelen. Vanuit een 'Onderwijsagenda' werkt Gouda met het onderwijs aan een goed onderwijsaanbod, aan doorlopende leerlijnen en aan de voorwaarden opdat jongeren een startkwalificatie behalen.

Schiedam: Strategische agenda Onderwijs 2020-2024, thema aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt

Ambitie

Jongeren zijn toegerust om duurzaam deel te nemen aan de arbeidsmarkt van de toekomst. Jongeren hebben zicht op hun talenten en wat (lokale) arbeidsmarkt hen te bieden heeft. En ze hebben toegang tot een netwerk dat hen ondersteunt.

Doelstellingen 2024

In 2024 is er in Schiedam een doorlopende lijn, van kinderopvang t/m voortgezet onderwijs, in het kader van loopbaan oriëntatie waarin de vragen: "wie ben ik", "wat kan ik" en "wat past bij mij" centraal staan.

Visie

Om "later" goede keuzes te maken in opleiding en beroepskeuze is het kennen van jezelf een absolute vereiste. Daarom staat dit in Schiedam vanaf de kinderopvang al centraal. Ouders worden hierbij nadrukkelijk betrokken.

Hierover spreken we af dat:

- We een LOB-scan uitvoeren en proberen toe te passen op betrokken instellingen.
- Op basis van uitkomsten van de scan gezamenlijke verbeteracties bepalen.
- We jongeren helpen om een ondersteunend netwerk op te bouwen. Bijvoorbeeld door de inzet van mentoren.

Naast het voorkomen van vsv als motivatie voor het investeren in LOB, met in het verlengde daarvan het tegengaan van jeugdwerkloosheid en het bevorderen van gelijke kansen, wordt in de gesprekken ook het bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven genoemd, door jongeren te stimuleren om profielen en opleidingen te kiezen die aansluiten bij de behoeften van de lokale arbeidsmarkt. Dat vraagt om betrokkenheid van medewerkers van het beleidsterrein economie¹⁶.

In het verlengde van die aandacht voor de lokale economie spelen soms ook specifieke achtergronden een rol. Enkele gemeenten benoemen specifiek het doel om jongeren te behouden voor hun gemeente en ontgroening en vergrijzing tegen te gaan (Krimpenerwaard, Hoeksche Waard). In beide gevallen wordt daarbij ook overleg gevoerd met ROC's om dependances te realiseren waar opleidingen worden aangeboden die relevant zijn voor de lokale arbeidsmarkt. De vmbo-scholen in deze gemeenten werken nauw samen met deze mbo-dependances. In Box 2.4 is het voorbeeld van de Krimpenerwaard uitgewerkt.

¹⁶ In sommige gemeenten (met name de grote steden) hebben we ook personen gesproken die binnen afdeling onderwijs sterker met aansluiting op arbeidsmarkt bezig zijn (en contacten hebben met economische afdelingen).

Box 2.4 Krimpenerwaard: het belang van onderwijs-arbeidsmarkt en uitstroom uit gemeente tegengaan

In 2017 heeft de gemeente Krimpenerwaard een onderzoek laten uitvoeren naar de werkgelegenheidsvraag in de regio en de vraag naar opleidingen in de regio. Op basis van die uitkomsten kon worden vastgesteld dat er een discrepantie bestaat tussen de vraag van werkgevers en het aanbod van arbeid in de regio en dat binnen afzienbare tijd een tekort zou ontstaan in (vooral) technische arbeidskrachten op elk niveau. Probleem is met name dat veel geschoolde jongeren wegtrekken uit de regio.

Om deze opgave aan te kunnen is gestart met het project Leerwerkbedrijf Krimpenerwaard met als doel de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. Het Leerwerkbedrijf is een samenwerkingsnetwerk van vmbo-scholen, ondernemers en de gemeente Krimpenerwaard. Via het leerwerkbedrijf probeert de gemeente lokale ondernemers meer te koppelen aan het vmbo-onderwijs, met de hoop dat uitstromende leerlingen zich meer verbonden gaan voelen met de lokale arbeidsmarkt. Uitgangspunt is dat Ondernemers en Onderwijs maximaal eigenaar worden van de vraagstukken op het vlak van in-doorstroom van personeel. De rol van de Overheid is vooral faciliterend en initieel van aard.

Tot de activiteiten horen onder meer samenwerking tussen vmbo- en mbo-scholen om bepaalde mbo-opleidingen op vmbo-scholen binnen de gemeente op te starten. Dit betreft in ieder geval enkele techniekopleidingen in samenwerking met Techniek College Rotterdam en MBO-Rijnland. Tevens is er een samenwerking tussen een vmbo en een transport en logistiek bedrijf om de instroom in leerbanen te vergemakkelijken. In beide gevallen gaat het om sectoren met personeelstekorten in de regio. Tevens worden allerlei vormen van samenwerking tussen bedrijven en vmbo-scholen gestimuleerd zoals stages, bedrijfsbezoeken en werkstukken, die alle ondersteunende zijn in het LOB-proces.

De gemeente heeft het opstarten van de projecten gefinancierd, nu zou er worden gekeken hoe het bedrijfsleven en het onderwijs zouden kunnen gaan bijdragen. In het onderwijs komt deze bijdrage voornamelijk neer op de subsidie vanuit Sterk Techniek Onderwijs.

In de gesprekken komt overleg met ROC's over het realiseren van dependances ook bij andere gemeenten terug (Gouda, Barendrecht, Zoetermeer, Alphen aan den Rijn, Katwijk). Sommigen maken melding van honkvaste jeugd voor wie de drempel naar een vervolgopleiding buiten de gemeente te groot is (Alphen aan den Rijn, Katwijk). Een lokale mbo-opleiding kan tot meer dynamiek leiden ten aanzien van samenwerking tussen vmbo, mbo en bedrijven en mogelijkheden voor stages en praktijkopdrachten creëren.

2.5 STUREN OP PERSPECTIEFRIJKE SECTOREN

In Box 2.1 bij de meer formele formulering van de visie van enkele gemeenten op LOB klinkt een zekere zoektocht door naar de balans tussen enerzijds het uitgangspunt dat leerlingen vooral leren kiezen en hun talenten, competenties en interesses ontdekken versus het belang dat zij zich daarbij ook laten leiden door de kansen op de (regionale) arbeidsmarkt. Het eerste wordt van belang geacht voor het voorkomen van uitval en dat leerlingen hun startkwalificatie behalen. Het tweede is van belang om jeugdwerkloosheid te voorkomen en personeelstekorten op de regionale arbeidsmarkt te verminderen.

Dit thema kwam aan de orde in de gesprekken met alle gemeenten. Aan de respondenten werd gevraagd waar de primaire focus ligt. Weinig gemeenten laten zich in hun beleid hier expliciet over uit. Bij doorvragen blijkt dat de meeste gemeenten aangeven het van belang te vinden dat leerlingen iets kiezen dat past bij hun talenten en interesses. Met de LOB-activiteiten proberen gemeenten vaak wel dat kansrijke beroepen in ieder geval in beeld zijn. Bij sommige gemeenten is de gedachte dat als leerlingen in contact komen met bedrijven uit dergelijke sectoren, zij vaker zullen kiezen voor de beroepen die ze daar tegenkomen. Sommige gemeenten zetten stevig in op het verleiden tot keuzes die relatief veel perspectief op de arbeidsmarkt bieden. Enkele voorbeelden hiervan zijn opgenomen in Box 2.5.

Box 2.5 (Deel)gemeenten die sterk inzetten op keuzes sectoren met goede arbeidsmarktperspectieven

Rotterdam-Zuid: BRIDGE programma

Rotterdam Zuid heeft op sociaaleconomisch gebied een achterstand op overig Rotterdam, de andere grote steden en de rest van Nederland. Dit uit zich onder andere in het feit dat in Zuid de werkloosheid aanzienlijk hoger en de arbeidsparticipatie lager is dan elders. Maar er zijn nog tal van andere problemen, zoals een onderwijsachterstand, een slechtere woonkwaliteit en criminaliteit. Omdat al deze problemen onderling samenhangen is een simpele oplossing niet voor handen. Daarom is het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) in het leven geroepen. Dit programma richt zich op drie terreinen: school, werk en wonen. In de periode 2016 - 2019 was voor de onderwijscomponent ook financiële steun beschikbaar vanuit de Europese Commissie in de vorm van het BRIDGE-project. Na 2019 zijn deze activiteiten voor een belangrijk deel voortgezet. De ervaringen met BRIDGE zijn daarbij wel belangrijke input voor bijsturing van de onderwijsmaatregelen. Tevens vormen de ervaringen van BRIDGE belangrijke bouwstenen om ook in de toekomst de resultaten van de onderwijscomponent te monitoren en evalueren. Het NPRZ loopt nog door tot na 2030.

De interventies van BRIDGE zijn uitgevoerd op po, vmbo en mbo en hebben vooral tot doel om de keuze voor techniek, haven en zorg in het vmbo en het mbo te bevorderen. Slechts een enkele interventie richt zich op niveauverhoging. De interventies liggen op het terrein van de loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Daarbij moet men onder meer denken aan technieklessen, bezoeken aan bedrijven en (vervolg)opleidingen, loopbaangesprekken, mentoring en sollicitatietraining. Sommige interventies richten zich niet direct op leerlingen, maar op leraren (training op het gebied van LOB) of ouders (die immers ook invloed hebben op de onderwijskeuze van hun kinderen). Een in het oog springende interventie is de zogenaamde "AanDeBak-garantie", waarbij voor sommige mbo-opleidingen met grote personeelstekorten een baangarantie wordt afgegeven voor vmbo-leerlingen van Rotterdam-Zuid die instromen in deze opleidingen, mits zij hun diploma behalen.

Hoeksche Waard

In de gemeente Hoeksche Waard staat door vergrijzing en ontgroening de arbeidsmarkt-vitaliteit onder druk. Veel jongeren vertrekken voor hun opleiding naar een andere gemeente en keren hierna niet meer terug. Om deze problemen aan te pakken is er in juni 2019 een arbeidsmarktanalyse gestart, die heeft geresulteerd in een arbeidsmarktagenda. Hierin is de samenwerking tussen het onderwijs en het bedrijfsleven één van de belangrijkste speerpunten. Om deze samenwerking te bevorderen is de SOB (Samenwerking Onderwijs Bedrijfsleven) Hoeksche Waard in het leven geroepen.

De SOB heeft 4 sectoren benoemd die extra belangrijk zijn in de Hoeksche Waard: techniek, zorg, ICT en groen. Opleidingen in deze sectoren worden extra of anders gepromoot, teneinde meer leerlingen in deze sectoren aan te trekken. Zo zijn er in samenwerking met het ROC Da Vinci College in Dordrecht films bij bedrijven opgenomen die laten zien hoe beroepen in de 4 belangrijke sectoren er in de praktijk uitzien. Jonge mensen binnen bedrijven worden hiervoor geïnterviewd om te vertellen wat voor werk zij doen en hoe hun loopbaanpad eruit ziet. Zo wordt geprobeerd aan te sluiten bij de beleefwereld van jongeren. De films worden zo vormgegeven dat zij op alle schoolniveaus in het VO gebruikt kunnen worden. Hiernaast wordt "Scholen in bedrijf" georganiseerd, waarbij jongeren van alle schoolniveaus in het leerjaar voor de profielkeuze – leerjaar 2 op het vmbo, leerjaar 3 op de havo en het vwo – op bedrijfsbezoek gaan. Vmbo-leerlingen van 14 tot 16 jaar gaan bij bedrijven op snuffelstage. Voor basisschoolleerlingen (groep 8) wordt jaarlijks een Techniekfestival georganiseerd.

Om de uitstroom van jongeren tegen te gaan, wordt er getracht opleidingen in de gemeente zelf te organiseren. Er wordt samengewerkt met het Da Vinci College om dependences in de Hoeksche Waard te realiseren. Tevens worden er gesprekken gevoerd met hogeschool InHolland. Door het grote tekort aan arbeidskrachten in de zorg en installatietechniek wordt er geprobeerd BBL-opleidingen in deze sectoren te ontwikkelen in samenwerking met het bedrijfsleven.

De mate waarin sturing op perspectiefrijke sectoren van belang wordt geacht kan niet los worden gezien van de keuze van type interventies. In hoofdstuk 3 gaan we nader in op verschillende typen interventies, maar hier geven we daarvan reeds enkele voorbeelden. Sommige gemeenten verspreiden bewust arbeidsmarkt-informatie onder vmbo-leerlingen. In het BRIDGE-programma is een cruciale interventie de AandeBak-garanties die bedoeld zijn om leerlingen vanuit het vmbo te stimuleren om een vervolgopleiding te

kiezen met veel arbeidsmarktperspectieven. Een interventie die juist een meer “neutraler” karakter heeft is *On Stage* dat als slogan heeft *Alles mag je worden. Behalve ongelukkig. Beloofd?*

Voorkeurssectoren

De sector die het meest in het oog springt in de inspanningen van de gemeenten is techniek. In een aantal gemeenten wordt het bevorderen van techniekonderwijs expliciet benoemd als speerpunt van het beleid, zoals in Delft, Gouda, Hoeksche Waard en Papendrecht. In andere gemeenten komt het tot uiting in de financiering van LOB-activiteiten, zoals het Technolab in Leiden. En in veel gemeenten komt deze sector prominent in beeld doordat de technische bedrijven vanwege de tekorten aan arbeidskrachten veel bereidheid tonen om bij te dragen aan LOB-activiteiten zoals beroepenmarkten. Sterk Techniek Onderwijs (STO) komt bij de gesprekken in vrijwel alle gemeenten terug.

Ook de sector zorg wordt vaak genoemd als speerpunt van gemeentebestuur, vanwege de grote tekorten aan arbeidskrachten. Zorg is aanwezig op de verschillende evenementen en activiteiten, en op meerdere plekken worden specifieke activiteiten georganiseerd gericht op werken in de zorg, zoals de Dag van de Zorg in Barendrecht en de Zorgroute in Sliedrecht. Enkele gemeenten melden dat het voor de zorgsector lastiger is dan voor techniekbedrijven om een praktische bijdrage aan LOB-activiteiten te realiseren. Dit heeft, naast overbelasting van het personeel, ermee te maken met dat het ingewikkelder is om leerlingen rond te leiden en praktijkopdrachten te laten uitvoeren in zorginstellingen waar gewerkt wordt met kwetsbare mensen, dan in bedrijven die zich bezighouden met techniek.

Naast techniek en zorg noemen gemeenten ook sectoren die specifiek voor hun regio relevant zijn of waarop ze zich willen profileren, zoals ICT, horeca/toerisme, groen, food en haven.

3 PRAKTISCHE UITWERKING ROL GEMEENTEN

De geïnterviewde gemeenten variëren sterk in de wijze van uitvoering van LOB-beleid (zelf doen, vaste intermediair, externe aanbieders) en het type interventies waarvan gebruik wordt gemaakt. Tevens zijn de verschillen groot in de mate waarin gemeenten zelfstandig middelen uittrekken voor dit terrein, los van landelijke programma's. Vooral Rotterdam, Den Haag en Delft investeren relatief veel per leerling. In sommige gemeenten zijn de investeringen laag omdat in het regionale vsv-beleid belangrijke initiatieven op LOB-terrein spelen.

3.1 INLEIDING

Wanneer gemeenten vinden dat ze een rol hebben bij LOB in het vmbo is vervolgens de vraag hoe hieraan invulling te geven (paragraaf 3.2). Gemeenten hebben een spectrum aan mogelijkheden hiervoor. Zij kunnen bijvoorbeeld eigen formatie inzetten voor de ondersteuning van LOB-activiteiten, hiervoor een intermediair in het leven roepen die een breder pakket van LOB-activiteiten uitwerkt, specifieke interventies door externe aanbieders laten uitvoeren, of subsidies aan scholen verstrekken op dit terrein. Uiteraard zijn ook allerlei mengvormen mogelijk.

Vervolgens is de vraag hoe deze uitwerking zich in financiële termen vertaalt (paragraaf 3.3). Treden hierin bijvoorbeeld grote verschillen tussen gemeenten op en waarop zijn deze terug te voeren? Uiteraard is dan van belang om de uitgaven te normeren per leerling om grotere en kleinere gemeenten met elkaar te kunnen vergelijken.

3.2 VARIATIE IN UITWERKING BETROKKENHEID BIJ LOB OP HET VMBO

Tabel 3.1 illustreert dat de wijze waarop de betrokkenheid bij LOB wordt ingevuld sterk verschilt tussen gemeenten.

Tabel 3.1 Schets invulling gemeentelijke inzet ten aanzien van LOB in bezochte gemeenten

Gemeente	Subsidieregeling voor LOB	Financiële ondersteuning specifieke intermediair voor diverse LOB-activiteiten (incl. vmbo)	Financiële Ondersteuning specifieke interventies	Relatief forse inzet eigen formatie voor met name contacten onderwijs - bedrijven
Alphen aan den Rijn			Arbeidsmarktinformatie	
Barendrecht		SOB		
Delft	Ja	Spirit4You	Divers via subsidieregeling	
Den Haag	Ja	Spirit4You	Divers via Spirit4You + JINC+leerwerk-makelaar	
Dordrecht		Bojet (Baas Over Je Eigen Toekomst) meer gericht op mbo	Evenement (Game On; 2-jaarlijks)	
Gouda			Arbeidsmarktinformatie	
Hoeksche Waard		SOB		
Krimpenerwaard		Leerwerkbedrijf		
Leiden			Technolab + evenement + arbeidsmarktinformatie	
Oegstgeest			Activiteiten Leiden	

Gemeente	Subsidieregeling voor LOB	Financiële ondersteuning specifieke intermediair voor diverse LOB-activiteiten (incl. vmbo)	Financiële Ondersteuning specifieke interventies	Relatief forse inzet eigen formatie voor met name contacten onderwijs - bedrijven
Papendrecht			Evenementen	
Rotterdam-Zuid	Ja	NPRZ (Nationaal Programma Rotterdam-Zuid)	Divers	
Rotterdam-overig	Ja		Divers, waaronder JINC	
Schiedam			JINC + Decanen-advies Team	
Sliedrecht			On Stage	
Zoetermeer		Spirit4You	On Stage, betrokkenheid bij Beroepskeuzetest, leerwerkmakelaar, betrokken bij Spirit4You	

Subsidieregeling voor LOB

Sommige gemeenten (in ieder geval de twee grootste: Den Haag en Rotterdam) kennen een aparte subsidieregeling waaruit (ook) activiteiten voor LOB op vmbo-scholen bekostigd worden. Dit geldt ook voor Delft, waar een subsidieregeling zeer specifiek op LOB en sterk op het vmbo gericht is (Box 3.1).

Box 3.1 Subsidieregeling voor LOB-interventies in Delft

Binnen de gemeente Delft wordt LOB als een belangrijk thema gezien, inclusief betrokkenheid vanuit het College van B&W bij het thema. Loopbaanoriëntatie is de basis van een goede schoolkeuze en daarmee een belangrijke factor bij een voorspoedige studievoortgang. Tijdens de overstap tussen onderwijslagen is de kans op voortijdig schoolverlaten het grootst. De gemeente Delft zet daarom extra middelen in voor LOB binnen het VMBO (exclusief techniekagenda Haaglanden en sterk techniekonderwijs) aanvullend op de wettelijke verantwoordelijkheid van het onderwijs op LOB.

De jaarlijkse subsidie is bedoeld voor de twee VMBO-scholen met een basisberoepsgerichte leerweg (VMBO-basis) of een kaderberoepsgerichte leerweg (VMBO-kader) voor bovenschoolse activiteiten gericht op loopbaanoriëntatie en begeleiding. De reden dat de gemeente Delft scholen deze leerwegen wil steunen is de hogere mate van risico die deze leerlingen hebben op voortijdig schoolverlaten. Deze leerlingen hebben meer begeleiding nodig.

De scholen zijn vrij hoe zij invulling geven aan deze LOB-activiteiten. De gesubsidieerde activiteiten zijn divers: *On Stage* (zie ook Box 4.3), beroepsgerichte en sectorgerichte excursies, Dag van de Zorg/Techniek (evenementen), professionaliseringsactiviteiten.

Financiële ondersteuning specifieke intermediair voor diverse LOB-activiteiten

De tweede wijze van invulling is financiële ondersteuning van een specifieke intermediair die diverse LOB-activiteiten uitvoert of coördineert. De gemeente is dan een belangrijke – maar veelal niet de enige – financier en is vertegenwoordigd in het bestuur. In Box 3.2 is een aantal van dergelijke intermediairs nader omschreven.

Box 3.2 Voorbeelden van intermediairs

Spirit4You (Haaglanden)

Spirit4you is een gesubsidieerd regionaal onderwijsprogramma in Haaglanden. Spirit4you levert een bijdrage aan het terugdringen van voortijdige schooluitval en de bevordering van de doorstroom van vmbo naar mbo en arbeidsmarkt. Dat doet men onder meer door verschillende projecten op gebied van loopbaanoriëntatie¹⁷. Daarmee laat Spirit4you vmbo-scholieren zo breed mogelijk kennis maken met de beroeps- en opleidingsmogelijkheden in regio Haaglanden. Hierbij horen onder meer een evenement en website gericht op LOB (*Bekijk Je Toekomst Nu*), maar ook meer gerichte instrumenten (coaching, advies). Daarnaast zijn er interventies voor de begeleiding van onderwijsprofessionals. Er is o.a. een decanennetwerk die 1 keer in de 6 weken bij elkaar komt. Tevens biedt Spirit4You de scholen veel monitoringinformatie, onder meer over de overstap van leerlingen (VOROC) en uitval van oud-leerlingen.

Spirit4you werkt vanuit een samenwerkingsverband tussen vo- en mbo-scholen/ROC's en gemeenten in regio Haaglanden. Schoolbestuur Lucas Onderwijs is penvoerder voor Spirit4you. In de onderwijskamer (waar po, vo, mbo, hbo en de wethouder onderwijs samenkomen) worden o.a. besluiten genomen over begrotingen (d.w.z. goedkeuring of niet). De middelen zijn voor het overgrote deel afkomstig uit de gemeentelijke subsidieregeling voor onderwijs van de gemeente Den Haag en daarnaast voor een kleiner deel van andere gemeenten in Haaglanden en de schoolbesturen.

SOB (Barendrecht)

De wethouder is voorvechter van een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. SOB Barendrecht is daaruit voortgekomen. De visie vanuit de gemeente is dat als leerlingen en ondernemers bij elkaar gebracht worden, dit een positieve invloed heeft op de keuzes die jongeren maken. Scholen en bedrijven hebben te weinig tijd om bijeenkomsten en activiteiten te organiseren, vandaar dat de gemeente investeert in een intermediair, het SOB. In het bestuur zitten personen vanuit het onderwijs, de gemeente en de lokale ondernemersvereniging.

De organisatie is gericht op het voortgezet onderwijs, voor leerlingen tussen de 12 en 17 jaar. Alle vo-scholen nemen hieraan deel. Het SOB organiseert onder andere bedrijfsbezoeken en gastlessen. Deze bedrijfsbezoeken of gastlessen vinden vaak plaats in klas 2 en/of klas 3, dus voor de profiel-/sector keuze.

De rol van het SOB hierbij om bij deze activiteiten de wereld van ondernemers en scholen bij elkaar te brengen en de onderlinge wensen en belangen op elkaar af te stemmen. Dit betekent onder meer dat de agenda's goed op elkaar worden afgestemd (zoals spreiding van activiteiten in de tijd voor bedrijven). Tevens benadrukt het SOB het belang van een goede voorbereiding en evaluatie door de mentor. Hiervoor is een lesbrief beschikbaar.

SOB Barendrecht wordt deels door scholen gefinancierd. Deelnemende vmbo- en mbo-scholen betalen een bedrag per school per jaar. Het merendeel van het budget komt van de gemeente Barendrecht.

Financiële ondersteuning specifieke interventies

Een andere mogelijkheid voor gemeenten om LOB te faciliteren is om meer specifieke interventies te ondersteunen. Dergelijke interventies kunnen dan onderdeel zijn van een breder concept dat ook elders wordt toegepast (zoals interventies van JINC en het programma On Stage), of een heel eigen karakter hebben (zie bijvoorbeeld Technolab in Leiden in Box 3.3).

¹⁷ Voor een volledige lijst van de instrumenten en activiteiten van Spirit4you zie:

https://spirit4you.nl/upload/files/download/S4Y_ProgrammaMBO.pdf

Box 3.3 Technolab in Leiden

Technolab bestaat nu 10 jaar en heeft leerlingen van PO en VO (waarbinnen alle niveaus) als doelgroep. Technolab heeft als doel heeft om jongeren te enthousiasmeren voor techniek, onderwijs en zorg, maar ook dat leerlingen zichzelf beter leren kennen. Het hoofddoel is om leerlingen binnen het onderwijs niet te verliezen. Technolab wil kennis delen, maar focust zich niet op het sturen van beslissingen.

Een van de activiteiten voor het vmbo (3ejaars) is *Talent en Toekomst*. Dit bestaat uit een vierdaagse stage waarbij leerlingen alvast een blik in de toekomst werpen en een bepaald vakgebied beter leren kennen. Dit kan in vier sectoren: ondernemen, onderwijs, techniek of zorg. Leerlingen maken via speeddaten kennis met de vier sectoren. Vervolgens kiezen ze twee sectoren waar leerlingen een motivatiebrief voor schrijven. Op basis van deze motivatiebrieven worden leerlingen verdeeld over de sectoren. Elke sector heeft een bepaald aantal plekken. De vierdeling van de sectoren ondernemen, techniek, zorg en onderwijs is er sinds het begin. Leerlingen worden gestimuleerd een sector te kiezen waar ze minder bekend mee zijn. Deze stimulans komt voort uit de observatie dat leerlingen weinig verschillende keuzes overwegen en bijvoorbeeld vaak de sector kiezen waar hun ouders werkzaam in zijn.

De gemeente, maar ook het ondernemersfonds van Leiden subsidieert Technolab. Daarnaast worden voor activiteiten als *Talent en Toekomst* ook bijdragen van de deelnemende scholen gevraagd.

Sommige gemeenten richten zich op de (extra) verspreiding van arbeidsmarktinformatie. Een voorbeeld hiervan is Gouda (Box 3.4), maar ook in de regio Noord-Holland Noord investeren gemeenten in arbeidsmarktinformatie via de zogenaamde “beroepenthermometer”.

Box 3.4 Verspreiding arbeidsmarktinformatie in Gouda

Gouda wil dat jongeren een opleiding kiezen met arbeidsmarktperspectief. Om jongeren hierbij te helpen brengt Gouda een flyer uit met daarop enerzijds een lijst met opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief (bron: SBB) en anderzijds een lijst met informatiebronnen voor verdere informatie.

Tot drie jaar geleden werd deze brief/flyer, ondertekend door de wethouder, persoonlijk bezorgd bij alle vmbo4-leerlingen. Volgens betrokkenen is dit als gevolg van de AVG-wet niet meer mogelijk. De gemeente Gouda deelt nu de flyer tweemaal per jaar uit aan decanen. De decanen zijn vervolgens verantwoordelijk om de flyer verder te verspreiden onder de leerlingen.

Zoetermeer en Den Haag hebben een specifieke leerwerkmakelaar die naast de ondersteuning vanuit ROC's vmbo-jongeren extra faciliteert om BBL-banen te vinden.

Inzet eigen formatie

Vrijwel alle betrokken gemeenten kennen personen uit de eigen formatie die contacten onderhouden met bedrijven en zich bezighouden met de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Vaak is er daarbij speciale aandacht voor techniek en soms ook zorg vanwege de regionale arbeidsmarktsituatie. De accenten die onderwijssoorten hierbij krijgen verschillen. Vrijwel alle gemeenten benadrukken het belang dat jongeren vroegtijdig (basisonderwijs) met techniek in aanraking komen en onderhouden actief contacten met (basis)scholen om dit onder de aandacht te brengen en zo nodig faciliteiten te ontwikkelen zoals techniekwerkplaatsen of om projecten en evenementen te helpen initiëren. Sommige gemeenten streven ook bewust naar het versterken van de contacten tussen hoger onderwijs en bedrijven.

De inzet op contacten met vmbo-scholen verschilt tussen gemeenten. Diverse kleinere, landelijke gemeenten kennen (nog) geen mbo-scholen binnen de eigen gemeentegrenzen en onderhouden alleen al daarom intensief contact met vmbo-scholen.

Box 3.5 Inzet eigen formatie in Papendrecht

In het collegevoorstel van 2012 werden drie speerpunten voor de relatie onderwijs-arbeidsmarkt vastgesteld: 1) betere coördinatie en sturing, 2) concrete activiteiten en projecten en 3) focus op technologie. Hieruit voortkomend zijn met name activiteiten vanuit een programmamanager (en later ook ondersteund door een projectmedewerker) onderwijs en arbeidsmarkt ontwikkeld gericht op speerpunt 2. Regionaal werden wel plannen in het kader van de relatie onderwijs-arbeidsmarkt bedacht, deze werden echter vaak niet concreet of er ging veel tijd overheen. Daarom besloot de gemeente Papendrecht zelf concretere activiteiten te bedenken. Hierbij was een kernpunt dat de activiteiten klein zouden beginnen en als deze zouden aansluiten zouden ze de mogelijkheid moeten kunnen hebben om uit te breiden.

De activiteiten hebben zowel betrekking op het PO (met name link met techniek) als het vmbo. Tweedejaars leerlingen van het vmbo worden met bussen naar verschillende bedrijven in de gemeente en buurgemeente Alblasterdam gebracht. Daarnaast is er eveneens in samenwerking met enkele buurgemeenten een netwerkbijeenkomst voor 4ejaars vmbo-leerlingen met zo'n 65 bedrijven.

Om de continuïteit van onderstaande instrumenten te waarborgen, heeft de gemeente Papendrecht als doel om de activiteiten onder te brengen (zowel organisatorisch als financieel) bij het project Sterk Techniekonderwijs. Op deze manier kunnen bestaande instrumenten blijven bestaan en nieuwe instrumenten worden bedacht en gefinancierd.

3.3 FINANCIËLE MIDDELEN

In deze paragraaf willen we een indruk geven hoe bovengenoemde interventies en betrokkenheid van gemeenten zich vertalen in financiële termen. Op voorhand is belangrijk om aan te geven dat dit slechts een benadering is, met diverse beperkingen:

- Het betreft eigen (extra) middelen van de gemeente. Gemeenten zijn daarnaast ook betrokken bij andere financieringskanalen en activiteiten die (sterk) aan LOB raken. Ten eerste is dit het regionale vsv-beleid. Ten tweede is dit het programma Sterk Techniekonderwijs, waarin ook de nodige aandacht wordt besteed aan LOB. Hoewel we deze activiteiten niet direct meenemen in onderstaande schets van geïnvesteerde middelen is wel belangrijk om vast te stellen dat bij bepaalde gemeenten of regio's een relatief sterke inzet op LOB via bovenstaande wegen kan plaatsvinden. Hierin is in paragraaf 2.2 reeds aandacht aan besteed.
- De tweede factor die het lastig maakt om een inschatting van de financiële middelen te maken, is dat de focus voor dit onderzoek ligt op het vmbo. Sommige activiteiten van gemeenten zijn breder opgezet en bestrijken bijvoorbeeld alle vormen van middelbaar onderwijs, of zowel vmbo als mbo. In dit soort gevallen hebben we in de interviews gevraagd naar een inschatting welk deel aan het vmbo ten goede komt, maar dit was niet altijd eenvoudig te bepalen of in te schatten.
- De derde factor is dat we uitgaan van externe uitgaven en geen rekening houden met uitgaven voor eigen personeel dat zich met LOB bezighoudt. In de tabel van de vorige paragraaf is wel een indicatie gegeven bij welke gemeenten sprake is van een relatief grote inzet van eigen personeel.
- De vierde factor is dat voor een vergelijking tussen gemeenten deze in het licht gezien moeten worden van het aantal betrokken leerlingen. Het is logisch dat grote steden als Rotterdam en Den Haag in absolute zin meer uitgeven, maar om een vergelijking te maken dienen deze bedragen gerelateerd te worden aan het aantal vmbo-leerlingen. Maar dan nog kan deze vorm van normering van uitgaven op verschillende manieren wordt uitgevoerd, namelijk het aantal vmbo-leerlingen op schoolvestigingen

binnen de gemeente¹⁸, of het aantal vmbo-leerlingen dat inwoner is van de gemeente¹⁹. Doordat leerlingen buiten de gemeentegrenzen naar een vmbo-school kunnen gaan zijn beide niet aan elkaar gelijk. Bij de normering van uitgaven per leerling kan dit verschillend uitpakken. Wij hebben beide benaderingen toegepast²⁰.

Tabel 3.2 Benadering van eigen zelfstandige uitgaven van gemeenten aan LOB in het vmbo (in euro's per leerling; 2019)

Cluster van gemeenten	Welke gemeenten	Uitgaven per vmbo-leerling van schoolvestigingen binnen gemeente	Uitgaven per vmbo-leerling die binnen gemeente woont
Gemeente(deel) met speciaal LOB-programma met co-financiering vanuit EU en/of Rijk	Rotterdam-Zuid	Ruim boven 70	Ruim boven 60
Gemeenten met subsidieregeling waaruit LOB-activiteiten worden gefinancierd	Den Haag, Rotterdam overig, Delft	25 – 75	25 – 60
(Overige) Gemeenten met onder meer intermediair	Barendrecht, Krimpenerwaard, Hoeksche Waard	12,5 - 20	10 - 25
Andere gemeenten met belangrijke interventie (On Stage, Technolab, leerwerkmakelaar, evenementen, JINC)	Leiden, Zoetermeer, Sliedrecht, Papendrecht, Schiedam	4 – 17,5	8- 35
Gemeenten met minder direct interventies, maar wel (sterk) groeiende belangstelling voor onderwerp	Gouda, Dordrecht ^{a)} , Alphen aan den Rijn, Katwijk	0 - 5	0 - 4

a) Exclusief Game On (laatst in 2018); Veel middelen voor LOB lopen regionaal en via ROC in Windroosproject.

¹⁸ Aantal vmbo-leerlingen van vestigingen in de gemeente zijn bepaald met behulp van DUO-gegevens over het aantal vmbo-leerlingen in leerjaar 3 en 4 voor inschrijvingsjaar 2019. Deze zijn verdubbeld om een schatting te geven van het totaal aantal vmbo-leerlingen. Omdat in de eerste 2 leerjaren diverse leerlingen zich nog een combinatie van meerdere onderwijssoorten bevindt, is dit niet precies te bepalen.

¹⁹ Deze aantallen zijn niet direct beschikbaar maar hiervoor is een benadering berekend door allereerst uit te gaan van het totaal middelbare scholieren <https://duo.nl/open Onderwijsdata/databestanden/vo/leerlingen/leerlingen-vo-2.jsp>, en hiervan het aandeel havo/vwo af te trekken (<https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/vo/leerlingen-vo/aantallen-leerlingen-3e-jaar-vo>), evenals praktijkonderwijs. Bij de berekening van het aantal vmbo-leerlingen is tevens rekening gehouden dat deze schoolsoort minder leerjaren heeft, wat het aandeel in het totaal aantal middelbare scholieren verder beperkt.

²⁰ Verschillen in beide benaderingen treden met name op voor enerzijds gemeenten met relatief veel leerlingen op vestigingen in de gemeente ten opzichte van vmbo-leerlingen die in de woonplaats wonen (Gouda, Krimpenerwaard, Delft, Barendrecht, Papendrecht) en gemeenten waar het omgekeerde het geval is (Den Haag, Schiedam, Rotterdam, Zoetermeer).

In bovenstaande tabel 3.2 zijn enkele clusters gemaakt van gemeenten die een gemeenschappelijk element hebben in de uitvoering, wat zich vertaalt in een enigszins vergelijkbaar interval in uitgaven per leerling. Het cluster met hoogste uitgaven per leerling zijn 3 gemeenten waarbij een gemeentelijke subsidieregeling wordt benut voor LOB-activiteiten. Hier bedragen de uitgaven ruwweg 25 tot 75 euro per leerling. Andere clusters zijn gemeenten met een intermediair (10 – 25 euro), een substantiële interventie (8 – 35 euro) en gemeenten die voornamelijk minder intensieve interventies hebben (tot 5 euro). Wat betreft dit laatste cluster is belangrijk om te noemen dat sommige gemeenten wel in regio's liggen met de nodige aandacht voor LOB in vmbo in kader van regionale beleid (Dordrecht; Windroosproject), of daar uitgebreide plannen voor hebben (Gouda; via Aktie Loopbaanperspectief).

Uitgaven per gemeente hebben ook te maken met de vraag in hoeverre men faciliteiten en interventies ook openstelt voor andere gemeenten en als dat zo is, of hier dan een bijdrage in wordt gevraagd aan deze andere gemeenten. Hiervoor kwamen we in de gesprekken verschillende modellen tegen. In de onderstaande Box worden hiervoor enkele voorbeelden geschetst.

Box 3.6 Voorbeelden van benutten van elkaars interventies en financiële bijdragen

Spirit4You (Haaglanden); voortrekkersrol grote gemeente

Spirit4you is een typisch voorbeeld van een model waarbij een grote gemeente een voortrekkersrol heeft voor de regio. Spirit4You heeft een aanbod aan interventies dat al sinds het begin regionaal wordt ingezet. Sinds een paar jaar dragen ook andere gemeenten naast de gemeente Den Haag financieel bij aan Spirit4you. De huidige verdeelsleutel is dat 90% van de financiering afkomstig is van de gemeente Den Haag. 5% is afkomstig van gemeenten in de regio Haaglanden (d.w.z. Westland, Delft, Zoetermeer, Pijnacker-Nootdorp, Midden-Delfland en Wassenaar), en 5% van schoolbesturen van scholen in de regio Haaglanden. Leidschendam-Voorburg en Rijswijk vallen onder de paraplu van Den Haag. Deze gemeenten betalen niet apart mee aan Spirit4you.

Alle onderdelen van Spirit4you zijn beschikbaar voor de gemeente Den Haag (en dus ook voor Leidschendam-Voorburg en Rijswijk). Een gedeelte van de interventies is beschikbaar voor de overige gemeenten. Mbo4you – een coachingstraject bij de overgang van vmbo naar mbo is een voorbeeld van een programma dat niet voor de gehele regio beschikbaar is. Het is niet zo dat leerlingen uit de regio geen mogelijkheid hebben om gebruik te maken van zulke interventies. Dit kan wel, mits de school een financiële bijdrage levert.

Papendrecht: combinatie activiteiten gemeenten binnen de regio

Vanuit een collegebesluit uit 2012 wordt al enige tijd ingezet op projecten die de aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt verbeteren. Een voorbeeld is de zogenaamde Onderwijsroute waarbij tweedejaars leerlingen van het vmbo met bussen naar verschillende bedrijven worden gebracht. Een ander voorbeeld zijn zogenaamde netwerkbijeenkomsten met bedrijven waarbij de leerlingen in klas 4 de mogelijkheid wordt geboden om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Het doel is om te leren netwerken. Deze bijeenkomst wordt voorbereid op school en heeft na afloop een reflectie. Voor beide activiteiten geldt dat hierbij wordt samengewerkt met andere gemeenten in de regio, zoals Alblasterdam. Het voordeel hiervan is dat hiermee het bedrijfsleven in breder regionaal verband wordt betrokken, wat ook de schaal van bijvoorbeeld de netwerkbijeenkomst vergroot. Tevens worden kosten hierdoor ook gedeeld met meer gemeenten. Overigens betalen betrokken scholen ook een bijdrage.

4 MONITORING EN EVALUATIE

De praktijk bij gemeenten wat betreft monitoring en evaluatie is sterk wisselend. Diverse gemeenten richten zich sterk en soms ook exclusief op de financiële verantwoording. Sommige gemeenten definiëren duidelijke doelvariabelen en volgen deze systematisch. Wanneer bepaalde “targets” behaald worden is echter nog niet duidelijk of dit aan de interventies kan worden toegeschreven (effectevaluatie). In enkele gemeenten worden stappen gezet om ook op dit punt verder te komen, door enquêtes, of een vergelijking van de trend voor doelvariabelen voor de eigen gemeente met elders.

4.1 INLEIDING

Tijdens de gesprekken is duidelijk geworden dat de behoefte aan informatie over effecten van LOB-interventies en factoren die hieraan bijdragen, groot is. Dit heeft alles te maken met de behoefte aan verantwoording van publieke uitgaven door gemeenten (bijvoorbeeld aan de gemeenteraad) en de behoefte om de middelen zo optimaal mogelijk te besteden.

Om dit systematisch vast te stellen is van groot belang dat sprake is van monitoring en evaluatie. Monitoring van een beleidsmaatregel of een beleidsprogramma houdt in dat aan de hand van een beperkt aantal indicatoren het bereik en de resultaten van de maatregel of het programma worden gevolgd. Als vooraf doelstellingen voor de resultaten zijn geformuleerd kan dan worden bekeken of de doelstellingen worden gehaald. Belangrijk is dan om de doelstellingen zodanig te formuleren dat deze ook goed aansluiten op de wijze waarop de resultaten worden gemeten (of andersom).

Monitoring is echter nog geen effectmeting. Een bepaalde – gunstige of ongunstige – ontwikkeling van een doelvariabele geeft een indicatie van de effectiviteit van interventies, maar geeft geen harde causale verbanden. Denkbaar is immers dat de trend in doelvariabelen met name door allerlei andere factoren wordt beïnvloed en dat de interventies maar een beperkte rol spelen. Bij een effectmeting worden causale relaties getoetst. Hiermee kan bepaald worden wat deze instrumenten aan baten opleveren en kan als de kosten hierbij ook in aanmerking wordt genomen een afweging gemaakt worden tussen de inzet van verschillende instrumenten.

Een volgende stap is om te bepalen welke factoren met name bijdragen aan effecten, of welke factoren deze in de weg staan. Hierbij gaat het meer om een procesevaluatie, die vanzelfsprekend niet los staat van een effectevaluatie. Zo is bij een beperkte effectiviteit uiteraard interessant wat nu de factoren zijn die effecten in de weg staan.

In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre monitoring en evaluatie plaatsvinden rondom LOB-interventies waar de gemeente bij betrokken is. Voor wat de evaluaties van effecten betreft kijken we in de eerste plaats naar meer “harde” metingen. Maar als deze niet beschikbaar zijn, vragen we ook naar meer subjectieve inschattingen. Het gaat dan bijvoorbeeld om een inschatting wat er gebeurd zou zijn als de gemeente op dit vlak geen initiatieven had genomen.

4.2 MONITORING

Via monitoring wordt de ontwikkeling van het bereik van instrumenten en ontwikkeling van doelvariabelen gevolgd en waar nodig kan op basis hiervan bijsturing plaatsvinden.

Daar waar scholen of organisaties subsidie ontvangen van de gemeenten is er sprake van verantwoording van de besteding van deze gelden. De financiële verantwoording van besteding van de middelen staat vaak voorop. Soms komt in de verantwoording(en) ook een beschrijving van de activiteiten en de mate van deelname aan interventies terug (zie Box 4.1). Maar dit is geen gemeengoed, zeker niet wanneer het om kleinere

subsidiebijdragen gaat. Navraag leert wel dat in dit soort gevallen soms wel informatie over deelname beschikbaar is, maar dit wordt niet systematisch gedocumenteerd voor meer uitgebreide monitoring.

Box 4.1 Voorbeelden van opzet verantwoordingsrapportages van individuele interventies

Delft: LOB-subsidie vmbo-scholen

De gemeente Delft heeft een aparte subsidie voor activiteiten gericht op loopbaanoriëntatie en -begeleiding op vmbo-scholen met een basis- en/of kaderberoepsgerichte leerweg. De scholen zijn vrij in de invulling van de LOB-activiteiten. Voorwaarde is wel dat de interventies een bovenschools component hebben, oftewel dat er samenwerking plaatsvindt tussen meerdere scholen. De subsidie is gericht op het voorkomen van switchgedrag en vroegtijdig schoolverlaten en bedraagt € 60.000 per jaar.

Aan het verkrijgen van de subsidie is een aantal verplichtingen verbonden. De verantwoordelijke voorziet de gemeente na de eerste 6 maanden van een rapportage over de voortgang van de activiteiten en een prognose voor het tweede halfjaar. Hierbij behoort ook een financieel overzicht. Na afloop van het jaar waarvoor de subsidie is verleend, worden de volgende documenten ingeleverd:

- Een financieel verslag van de baten en lasten met toelichting;
- Een inhoudelijk activiteitenverslag;
- Een verantwoording van de overige verplichtingen;
- Een jaarrekening, gecontroleerd door een accountant;
- Een bestuursverklaring bij bovengenoemde stukken.

De gemeente heeft tot op heden geen prestaties of doelstellingen geformuleerd, naast de financiële verantwoording. In een recent extern onderzoek werd geconcludeerd dat de samenhang tussen doel, middel en opbrengsten van deze subsidie beter kan worden geformuleerd, evenals de samenhang met reguliere activiteiten van de scholen en andere partijen. Daarom is in de laatste subsidieronde een prestatieverantwoording opgesteld waarin een achterliggende visie van de scholen terugkomt. Naast de subsidie neemt de gemeente Delft ook deel aan het programma van Spirit4You. Dit geeft monitoringinformatie over uitval en switch vanuit de vmbo-scholen die de gemeente wil benutten voor gesprekken met de vmbo-scholen. Ook wil de gemeente Delft het onderhavig SEOR-onderzoek benutten om de monitoring- en evaluatie van LOB-instrumenten te versterken.

Zoetermeer: Leerwerkmakelaar

Sinds 2017 maakt Zoetermeer gebruik van een leerwerkmakelaar om jongeren te begeleiden naar een BBL-plek. De leerwerkmakelaar voert, in samenwerking met een coach, intakes met jongeren, helpt hen bij loopbaankeuzes en bij eventuele problemen die een belemmering vormen voor school en/of werk. Tevens ontlast de makelaar de werkgevers. De begeleiding is gericht op jongeren tot 23 jaar zonder startkwalificatie of jongeren met een startkwalificatie in een sector met weinig kans op werk. Deze interventie is vanuit de aanpak voorkomen voortijdig schoolverlaten opgezet en wordt voor een belangrijk deel uit lokale middelen bekostigd en voor een ander deel uit regionale vsv-middelen.

De activiteiten van de leerwerkmakelaar worden gerapporteerd. Zo wordt er tweemaal jaarlijks gerapporteerd aan de opdrachtgever over het aantal aanmeldingen, de uitstroom naar BBL-werkplekken, terugverwijzingen en uitstroom naar regulier werk of BOL-opleidingen. In het eindverslag worden de uitstroomcijfers, de aanpak en activiteiten en samenwerking met andere partijen benoemd. Tenslotte wordt er verantwoording afgelegd over de gemaakte kosten, die met name bestaan uit arbeidskosten.

De meest uitgebreide vorm van monitoring zien we terug bij de programma's waar de meeste middelen mee zijn gemoeid, namelijk Spirit4You (Haaglanden) en BRIDGE (Rotterdam-Zuid) (Box 4.2).

Box 4.2 Voorbeelden van meer uitgebreide monitoring

Spirit4You (Haaglanden)

Spirit4You monitort het programma op verschillende manieren:

- Een overzicht van totale deelname-aantallen aan verschillende interventies (*Jaarrapportages*);
- Een overzicht van welke scholen wel en niet aan bepaalde interventies meedoen (*jaarrapportages*);
- Overzichten per school van vmbo-gediplomeerden en de mate waarin zij een jaar later nog binnen het mbo nog in dezelfde mbo-opleiding zijn ingeschreven, geswitched zijn naar een andere opleiding of uitgevallen uit de opleiding (*doorstroomrapportages vmbo – mbo haaglanden*).

Rotterdam-Zuid

De NPRZ monitort de activiteiten in het vmbo als volgt:

- Uitgebreide monitoring van totale deelname (aantal scholen en/of individuele deelnemers) aan interventies. Bij extern uitbestede interventies is deze informatie meestal meer precies beschikbaar in termen van aantal deelnemers per leerjaar dan interventies die intern door scholen worden uitgevoerd, zoals gebruik van digitaal portfolio (*Voortgangsrapportages NPRZ*)
- Uitgebreide monitoring van onder meer vsv-indicatoren, aandeel studenten in verschillende sectoren (techniek, zorg en welzijn, transport/logistiek en overig) in het mbo, voor Rotterdam-Zuid in vergelijking met de rest van Rotterdam en andere regio's (*Basismonitor NPRZ*).

In potentie vormt een dergelijke meer uitgebreide monitoring een eerste basis als sturingsinstrument:

- Wanneer doelstellingen zijn geformuleerd van doelvariabelen kunnen de feitelijke ontwikkelingen hiertegenover worden gezet om een beeld te krijgen hoe ver de doelstelling nog verwijderd is, of in beeld komt. De NPRZ heeft bijvoorbeeld voor 2021 verschillende doelstellingen geformuleerd voor een aantal doelvariabelen. Een voorbeeld is het aandeel mbo-leerlingen voor de sectoren techniek en zorg. Een doelstelling van het programma is om het aandeel van deze richtingen, die betere kansen op de arbeidsmarkt bieden, te vergroten;
- Doordat de informatie over deelname voor verschillende interventies per jaar beschikbaar is, is na te gaan of de deelname aan deze interventies over wat langere termijn gezien groeit of afneemt.
- Doordat informatie soms per school beschikbaar is, kan dit als basis dienen voor de dialoog met individuele scholen. Nagegaan kan bijvoorbeeld worden in welke mate een school deelneemt aan interventies, of goed of slecht scoort op een doelvariabele.

De praktijk is echter dat over het geheel van gemeenten de benutting van informatie uit monitoring beperkt is:

- Cijfers over deelname aan interventies zijn soms wel bekend, maar worden zelden systematisch op een rij gezet voor verschillende jaren om trends over een langere periode op een rij te zetten.
- In hoofdstuk 2 komt naar voren dat bij veel gemeenten de aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt een belangrijk motief is om betrokken te zijn bij LOB. Het wordt dan bijvoorbeeld van belang geacht dat techniek voldoende in beeld komt in het keuzeprocess. Opvallend is echter dat met een enkele uitzondering (Rotterdam-Zuid) de keuze van verschillende profielen binnen het vmbo niet systematisch gevolgd wordt.
- Een ander belangrijk motief is het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Vanuit het regionale vsv-beleid hebben vmbo-scholen een goede informatievoorziening hierover voor hun eigen school. Door gemeenten wordt LOB op het vmbo echter vooral ook gezien als instrument om voortijdige schooluitval in de verdere schoolcarrière en overstap naar de arbeidsmarkt te voorkomen (zie ook Box 2.3). Het draagt bijvoorbeeld bij aan beter onderbouwde keuzes bij bijvoorbeeld de overgang van vmbo naar mbo. Dit is ook bewust de reden dat Spirit4You aan individuele vmbo-scholen tot voor kort een terugkoppeling gaf van uitval en switchgedrag van hun oud-leerlingen op het mbo. In Den Haag kregen vmbo's tot twee jaar geleden via Spirit4You vanuit DUO een terugkoppeling van de uitval en het switchgedrag van hun oud-leerlingen op het mbo in vergelijking met andere scholen. Van het

aanbod om hierover in gesprek te gaan werd maar mondjesmaat gebruik gemaakt. Ook in Leiden waren deze cijfers tot voor kort beschikbaar voor geïnteresseerde scholen, maar omdat de informatie niet op locatieniveau werd uitgesplitst, waren de gegevens lang niet voor alle scholen bruikbaar. Inmiddels heeft de AVG het een stuk lastiger gemaakt om deze cijfers aan te leveren, en wordt er gezocht naar andere manieren om deze informatie te vergaren. Het is echter de vraag of het beschikbaar stellen van deze informatie er daadwerkelijk toe leidt dat scholen en gemeenten voldoende lessen trekken en daar hun activiteiten op afstemmen.

4.3 EVALUATIE

Het volgen van de mate van toepassing van interventies (bereik) en de trends in resultaatvariabelen, zoals trends in profielkeuze op het vmbo en switchgedrag op het mbo, zijn niet voldoende voor sluitende uitspraken over causale verbanden met LOB-interventies. Als deelname aan interventies toeneemt en de profielkeuze verloopt in gunstige richting, dan kan dit ook aan andere factoren liggen, of bijvoorbeeld een landelijke trend zijn, los van de toepassing van interventies in een bepaalde gemeente. Daarom is voor een evaluatie een verdergaande effectmeting van de mate van het behalen van de verschillende doelen van een programma nodig.

In deze paragraaf gaan we in op verschillende manieren die indicaties geven over de effecten, namelijk directe oordelen van deelnemers via enquêtes, percepties van betrokkenen bij de interviews over de toegevoegde waarde van de interventies en meer “harde” effectmetingen. Het moge duidelijk zijn dat de laatste vorm leidt tot de meest betrouwbare uitspraken over effectiviteit. Tegelijkertijd gaat het hier al snel over complexe methoden en is de feitelijke toepassing schaars.

Percepties deelnemers via enquêtes

Evenementen worden regelmatig geëvalueerd met betrokken organisaties en door middel van enquêtes onder leerlingen. Deze evaluaties geven vooral inzicht in de uitvoering van de activiteiten, aantallen deelnemers, successen en verbeterpunten, maar zeggen weinig over de effecten van de interventies op de keuzes die jongeren maken, in hoeverre die keuzes goed doordacht zijn en perspectief bieden, en in hoeverre de interventies vermijdbaar switchgedrag en uitval daadwerkelijk tegengaan. Dit zijn zaken die veel lastiger te meten zijn.

Box 4.3 Voorbeelden van enquêtes onder deelnemers gericht op het meten van tevredenheid en succes- en faalfactoren

On Stage

VMBO On Stage is een landelijk project en wordt in Zuid-Holland in onder meer Delft, Westland en Zoetermeer uitgevoerd. Het project is middels een motie van de Tweede Kamer een “examenwaardig” LOB-traject bevonden. Het doel van On Stage is het verschaffen van een positief podium voor vmbo-jongeren en om jongeren de mogelijkheid te geven tot het creëren van een netwerk met het lokale bedrijfsleven. De loopbaancompetenties van Prof. Dr. Marinka Kuijpers zitten verwerkt in het proces van On Stage.²¹ De uitvoering van het project beslaat 9 maanden en resulteert in een Beroepenfeest, waar leerlingen in gesprek gaan met beroepsbeoefenaars. Een aantal weken na dit feest gaan leerlingen langs bij de ondernemers op de zogenoemde Doe Dag. In het proces wordt veel aandacht besteed aan voorbereiding voorafgaand aan het Beroepenfeest en reflectie achteraf.

Na elke editie wordt een enquête ter evaluatie afgenomen bij de betrokken beroepsbeoefenaars, leraren en leerlingen. Hieronder een evaluatie van vorig jaar in een van de regio's in Zuid-Holland die aan het programma meedoet:

²¹ Dit betreft de 5 loopbaancompetenties kwaliteitsreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken. Vooral aan deze laatste competentie wordt veel aandacht besteedt.

Ondernemers:

- 68% van de ondernemers vindt investeren in een goede beroepskeuze van VMBO leerlingen belangrijk
- 90% van de ondernemers wil volgend jaar weer meedoen
- 23% van de ondernemers heeft n.a.v. On Stage vervolcontact met leerlingen wat resulteert in bijbanen, vakantiewerk, stages en dienstverbanden

Leerlingen:

- 77% van de leerlingen heeft een beter beeld van de beroepen die ze hebben bezocht
- 74% van de leerlingen heeft 2 matches gemaakt voor de bedrijfsbezoeken Doe Dag
- 76% van de leerlingen heeft met de ouders/verzorgers gesproken over On Stage

Onderwijs:

- 88% van de docenten is door On Stage met de leerlingen in gesprek gekomen over de beroepskeuze
- 100% van de docenten vindt dat On Stage van toegevoegde waarde is voor het LOB programma op de school
- 100% van de docenten kan zich vinden in de missie en ambitie van On Stage

Spirit4You

Spirit4You geeft ieder jaar uitgebreide jaarrapportages uit, waarin de uitgevoerde activiteiten benoemd en geëvalueerd worden. Tevens worden er speerpunten geformuleerd voor het volgende jaar en wordt er een overzicht gegeven van de betrokken scholen en aan welke activiteiten elke school heeft deelgenomen. De deelnamecijfers zijn beschikbaar voor de interventies VOROC, bekijkjetoekomst.nu, MBO4YOU, warme overdracht, loopbaanadvies, masterclass en LOB-netwerk. Voor de evaluatie van de Bekijk Je Toekomst Nu beurs en professionaliseringsbijeenkomsten worden enquêtes afgenomen. De waardering van de Bekijk Je Toekomst Nu beurs in 2019 is als volgt:

Leerlingen:

- De Bekijk Je Toekomst Nu beurs helpt mij bij het kiezen van een sector/profiel/opleiding: 74%
- Dankzij de Bekijk Je Toekomst Nu beurs heb ik een duidelijker beeld van beroepen/ opleidingen gekregen: 80%
- De Bekijk Je Toekomst Nu beurs moet volgend jaar weer georganiseerd worden: 81%
- Op school was de voorbereiding op de Bekijk Je Toekomst Nu beurs goed: 63%
- Het gemiddelde cijfer van de Bekijk Je Toekomst Nu beurs: 7.6

Volwassenen:

- De Bekijk Je Toekomst Nu beurs is een waardevolle activiteit: 94%
- De Bekijk Je Toekomst Nu beurs is voldoende informatie te vinden over beroepen/opleidingen: 89%
- De sfeer en de organisatie waren goed: 93%
- Op school was de voorbereiding op de Bekijk Je Toekomst Nu beurs goed: 62%

Het gemiddelde cijfer van de Bekijk Je Toekomst Nu beurs: 7.4

Percepties respondenten over rol gemeente

Denkbaar is dat als de gemeenten geen rol op LOB-terrein zouden spelen, scholen zelf meer in dergelijke initiatieven zouden investeren. In het meest extreme geval is denkbaar dat de inbreng van de gemeente niets uitmaakt: de initiatieven van de gemeente verdringen alleen activiteiten die vmbo-scholen anders zelf zouden doen. Op voorhand kan dan al gesteld worden dat de interventies niet effectief zijn. De meerwaarde van de eigen rol en betrokkenheid was een vast gesprekspunt in de gesprekken bij gemeenten en betrokkenen bij de uitvoering van interventies.

Veel gemeenten zien hun inzet als relevant en noodzakelijk. Het gaat dan met name om de faciliterende rol die de gemeente speelt: het verbinden, aanjagen en stimuleren van samenwerking tussen bedrijven en scholen en tussen vmbo en mbo, en het organiseren van bovenschoolse evenementen. Als het gaat om samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven is er behoefte aan coördinatie. Omdat het verschillende

werelden zijn, elk met een eigen dynamiek, prioriteiten en werkwijzen, omdat de werkdruk in het onderwijs hoog is en de ruimte in de roosters beperkt, omdat ook bedrijven efficiënt met hun tijd moeten omgaan en het niet praktisch is als ze met elke school afzonderlijk afspraken moeten maken over samenwerking. Overigens zijn er ook initiatieven voor samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven die niet door de gemeente gecoördineerd of gefinancierd worden, zoals in Katwijk waar de ondernemersvereniging en het onderwijs samen een project ontwikkelen voor 'on the job' leren voor de leerlingen.

Onze indruk is dat in kleinere gemeenten het makkelijker is voor de gemeente om een faciliterende rol te vervullen tussen scholen en bedrijven, omdat hier sneller geschakeld kan worden tussen actoren. Zo zijn er in diverse kleinere gemeenten directe contacten met lokale ondernemersverenigingen waar LOB-activiteiten aan bod komen.

Gemeenten zien zichzelf dus niet in een controlerende rol, maar willen faciliteren en ontzorgen. Dat is, volgens verschillende respondenten, voor scholen soms even wennen, die zijn vaak wat afhoudend als het gaat om gemeentelijke bemoeienis. Een intermediaire organisatie, zoals Spirit4You in de Den Haag, biedt dan een makkelijkere ingang.

Tenslotte melden verschillende respondenten dat het van belang is dat gemeenten voor continuïteit zorgen ten aanzien van LOB-activiteiten. Vaak valt of staat een activiteit met één of enkele enthousiastelingen binnen scholen of bedrijven, waardoor bij personele wisselingen veel van wat is opgebouwd verdwijnt. Projectmatige financiering van activiteiten staat continuïteit soms ook in de weg. Coördinatie vanuit de gemeente kan bijdragen aan een meer solide basis van de samenwerking tussen de verschillende partijen.

“Harde” effectmetingen

“Harde” effectmetingen dat interventies effect hebben gehad hebben betrekking op een meer cijfermatige toetsing of de ontwikkeling van doelvariabelen daadwerkelijk (deels) toe te schrijven is aan de interventie(s) waar de gemeente in bijdraagt. Dit is methodisch complex omdat vastgesteld moet worden wat er gebeurd zou zijn als de interventie(s) niet zouden hebben plaatsgevonden. De meest valide manier om dit vast te stellen is een experiment, waarbij een (willekeurig gekozen) deel van leerlingen, klassen of scholen wel aan een interventie deelneemt, en een ander deel niet. Deze laatste groep vormt de zogenaamde referentie- of controlegroep. Na deelname aan de interventie worden beide groepen gevolgd worden om te toetsen of verschillen optreden in doelvariabelen. In de praktijk zijn dergelijke experimenten in de context van onderwijs echter zeer ongebruikelijk en roepen weerstand op doordat deelname door een willekeurig selectiemechanisme wordt bepaald. Er zijn andere methoden mogelijk die een zekere benadering van een experiment inhouden. Een voorbeeld hiervan is de evaluatie van het BRIDGE-project in Rotterdam-Zuid (Box 4.4)²².

Box 4.4 Evaluatie BRIDGE: voorbeelden van harde(re) effectmeting

Binnen BRIDGE is geen experiment uitgevoerd van deelnemers aan interventie(s) en een willekeurig samengestelde vergelijkingsgroep waarbij dat niet het geval is. Wel is bij de evaluatie van effecten gebruik gemaakt van situaties van een vergelijking van wel en niet deelname en verschillen in de mate van deelname:

Regioniveau

- Ontwikkelingen in de keuzes van bepaalde profielen op het vmbo (zoals techniek, zorg) is voor Rotterdam-Zuid vergeleken met andere regio's, met bijzondere aandacht voor de rest van Rotterdam als referentiesituatie. De vraag is of sinds het begin van BRIDGE de trend voor Rotterdam-Zuid afwijkt;
- Sommige specifieke mbo-opleidingen geven in het kader van het BRIDGE programma baangaranties af voor leerlingen van vmbo op Rotterdam-Zuid wonen en in hierin instromen. Nagegaan is of de instroom vanuit Rotterdam-Zuid in deze specifieke opleidingen een afwijkende trend vertoont in vergelijking met andere regio's;

²² Zie voor een uitgebreide rapportage: Gelderblom, A., P. de Hek, J. de Koning, A.J. van de Toorn & E. de Vleeschouwer (2019), *BRIDGE: de brug van school naar werk, Eindrapport monitoring en evaluatie*, Rotterdam, SEOR.

Schoolniveau

- Voor verschillende interventies is informatie voor verschillende jaren verzameld over deelname per vmbo-school per leerjaar. Vervolgens is nagegaan of veranderingen in deelname aan interventies ook samenhangen met veranderingen in keuzepatronen voor profielen (onderbouw) en uitstroompatronen naar het mbo (bovenbouw).

Individueel niveau

- Lang niet alle scholen en leerlingen nemen deel aan de verschillende interventies van BRIDGE. Via een enquête onder vmbo-leerlingen is via multivariate analyses nagegaan of deelname aan interventies een verklarende factor is geweest in de (voorgenomen) keuze voor profielen en vervolgopleidingen. De deelnemers en niet-deelnemers zijn dus niet willekeurig samengesteld. Hier is zo goed mogelijk voor gecorrigeerd door rekening te houden met de invloed van andere (gemeten) factoren, zoals persoonskenmerken, maar niet-gemeten factoren kunnen altijd nog een versturende rol spelen in een dergelijke analyse. Ieder van deze analyses hebben bijgedragen aan een analyse van de vraag in hoeverre BRIDGE heeft bijgedragen aan andere onderwijskeuzes richting techniek, haven/logistiek en zorg. In het algemeen bleken deze effecten beperkt. De verschillende analyses hebben echter ieder hun beperkingen waardoor op dit punt geen sluitende conclusie mogelijk was.

“Harde” statistische effectmetingen van interventies die gemeenten (laten) uitvoeren komen dus zelden voor. Dergelijke effectmetingen van LOB zijn sowieso beperkt in Nederland. Wanneer een breder internationaal perspectief wordt gehanteerd is er wel een behoorlijk aantal van dergelijke studies (zie Box 4.5). Hieruit komt een gematigd positief beeld. Wel is van belang op te merken dat deze studies veelal betrekking hebben op Angelsaksische landen. Daarom voert SEOR op dit moment een aanvulling hierop uit waarin juist studies uit Nederland, Duitstalige landen en Scandinavië worden geïnventariseerd.

Box 4.5 Effectmetingen in internationale literatuur

In een internationale overzichtstudie van effectstudies van LOB van Hughes e.a. (2016)²³ zijn 73 studies geïdentificeerd die aan wetenschappelijke standaarden voldoen. Al deze studies vergelijken uitkomsten tussen deelnemers en niet-deelnemers aan LOB om de effecten van de LOB te bepalen. Van deze studies hanteren er 33 een experimentele opzet die garandeert dat deelnemers en niet-deelnemers dezelfde kenmerken hebben waardoor verschillen in uitkomsten tussen beide groepen betrouwbare indicaties geven van de effecten; de overige 40 studies corrigeren met statistische methoden voor eventuele verschillen in samenstelling tussen beide groepen. Sommige studies kijken naar effecten op de onderwijsuitkomsten (bijvoorbeeld het behalen van een diploma), andere naar effecten op economische uitkomsten (bijvoorbeeld het hebben van een baan na het verlaten van het onderwijs), en weer andere naar effecten op kwalitatieve uitkomsten (bijvoorbeeld zelfverzekerdheid, zelfwaardering en LOB-vaardigheden). Het komt ook voor dat studies effecten op verschillende typen uitkomsten onderzoeken.

In de studies zijn uiteenlopende LOB-maatregelen onderzocht die ook in Nederland voorkomen, zoals het opdoen van werkervaring, mentorprogramma's, het verstrekken van arbeidsmarktinformatie en lessen in keuzevaardigheden. Iets meer dan 60 procent van de effectmetingen uit de studies wijzen uit dat LOB helpt. Studies met averechtse effecten van LOB komen bijna niet voor. Bij de overige effectmetingen zijn de uitkomsten wisselend of niet-significant. Dit geeft dus een overwegend positief beeld over de effecten van LOB. Dit beeld geldt ook voor de afzonderlijke typen uitkomsten en, voor zover er voldoende studies zijn, de afzonderlijke LOB-maatregelen.

Maar wel is het zo dat bijna al deze studies betrekking hebben op Angelsaksische landen, met ook nog eens een sterk accent op de Verenigde Staten. Deze landen kennen geen uitgebreid middelbaar beroepsonderwijs met zowel een theoretische als een praktische component, dat uit de publieke middelen wordt bekostigd, zoals in Nederland het geval is. We kunnen de resultaten van deze overzichtsstudie daarom niet automatisch van toepassing verklaren op Nederland.

²³ Hughes, D., Mann, A., Barnes, S.-A., Baldauf, B., & McKeown, R. (2016). *Careers Education: International literature review*. Warwick: Warwick Institute for Employer Research and Education and Employers Research.

4.4 SUCCES- EN FAALFACTOREN

Samenwerking met scholen

Hoewel gemeenten aangeven zich niet te willen mengen in de interne processen op scholen ten aanzien van LOB, ligt een belangrijke sleutel voor succes van de LOB-activiteiten die door de gemeente georganiseerd en/of gefinancierd worden bij de scholen en de individuele mentoren. Het is aan hen om te zorgen voor de noodzakelijke voorbereiding, begeleiding en reflectie achteraf, zonder welke het rendement van de activiteiten laag is en de bereidheid van bedrijven om bij te dragen snel afneemt. Respondenten van de gemeenten geven aan dat er grote verschillen zijn in de wijze waarop scholen hun taken vervullen, sommigen zijn heel actief en betrokken, anderen doen nauwelijks meer dan zorgen dat leerlingen deelnemen aan de activiteiten. Gemeenten zoeken naar een goede en vooral effectieve taakverdeling. Intermediaire organisaties zoals Spirit4You en SOB hebben een makkelijkere toegang tot de scholen, maar kunnen ook maar in beperkte mate de interne processen op de scholen beïnvloeden. Dit knelpunt wordt breed ervaren.

Gemeenten erkennen en benoemen het belang van betrokkenheid van ouders bij LOB. Enkele gemeenten sturen informatie rechtstreeks naar de thuisadressen van de leerlingen, zoals een overzicht van kansrijke opleidingen of een oproep tot tijdige aanmelding voor het mbo. Maar verder ligt de verantwoordelijkheid om ouders te informeren en actief te betrekken bij de scholen. Bij de organisatie van evenementen en LOB-activiteiten wordt meestal wel aandacht besteed aan de rol van ouders, in de vorm van informatie of een opdracht voor thuis en soms gelegenheid voor ouders om mee te gaan naar opleidings- of beroepenmarkten. De mate waarin ouders daadwerkelijk betrokken zijn bij LOB is in de praktijk wisselend.

Samenwerking met bedrijven

In tijden van krapte op de arbeidsmarkt zijn bedrijven sneller bereid om te investeren in LOB, hoewel een personeelstekort er ook toe kan leiden dat bedrijven geen medewerkers vrij kunnen maken om bij te dragen aan LOB-activiteiten. Bedrijven hebben daarom behoefte aan duidelijkheid omtrent doelen en taakverdeling, zodat ze prioriteiten kunnen stellen en efficiënt omgaan met hun tijd en middelen. In het algemeen zijn bedrijven meer gericht op leerlingen uit de bovenbouw, omdat zij dicht bij de studiekeuze staan dan leerlingen uit de onderbouw en dus eerder beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (al dan niet via leerwerkplekken). Leerlingen beperken hun zoektocht doorgaans tot de bedrijven die in het oog springen, die een aansprekend gebouw of product hebben, en zien daardoor interessante mogelijkheden over het hoofd. Een goede coördinatie en organisatie van LOB-activiteiten draagt bij aan langdurige en stabiele betrokkenheid van bedrijven, voldoende aandacht ook voor leerlingen uit de onderbouw die hun profielkeuze moeten maken, en voldoende aandacht voor de minder zichtbare bedrijven.

BIJLAGE 1. TYPOLOGIE LOB-ACTIVITEITEN

Om een beter begrip te hebben wat nu precies onder LOB valt, is het zinvol om gebruik te maken van de overzichtstudie van Hughes e.a. (2016) die reeds in Box 4.5 wordt genoemd, omdat deze een vrij uitgebreide typologie hanteert. Wel dient opgemerkt te worden dat deze typologie mede de weerslag is van de onderwijssystemen in de Angelsaksische wereld (in het bijzonder de VS) waarin er binnen het reguliere onderwijs (vrijwel) geen apart beroepsonderwijs is. Deze indeling ziet er als volgt uit:

- 1) Werkgerelateerd leren: een langdurig programma waarin het leren gebeurt in de context van het werk, onder meer door werkervaring. In de Nederlandse situatie komt dit overeen met de werkcomponent binnen de BBL. Lijkt niet relevant voor het vmbo;
- 2) Werkervaring: een korte periode (enkele weken of maanden) waarin men als stagiair werkervaring opdoet. In de Nederlandse situatie komt dit overeen met de werkcomponent binnen de BOL;
- 3) Job shadowing: een periode van een aantal dagen bij een werkgevers om een idee te krijgen van een bedrijf en het werken in een bedrijf inhoudt. In Nederland wordt ook wel de term 'flitsstage' gebruikt;
- 4) Ondernemen: een activiteit waarin leerlingen voor een korte of langere een bedrijf opzetten, meestal met professionele hulp. Lijkt meer iets voor het mbo dan voor het vmbo;
- 5) Mentoring: een duurzame relatie waarin een vrijwilliger met beroepservaring een leerling helpt in een overgangssituatie, bijvoorbeeld een transitie binnen het onderwijssysteem. In het Bridge-programma in Rotterdam-Zuid wordt de mentoring gedaan door hbo-studenten. Dus is het zaak om dit type interventie wat breder te definiëren;
- 6) Vrijwilligerswerk: vrijwilligerswerk doen tijdens de opleiding. In het Bridgeprogramma komen maatschappelijke stages voor, maar deze zijn verplicht. Ook hier lijkt een wat bredere definitie gewenst;
- 7) Transformatief leiderschap: is niet helder gedefinieerd door Hughes e.a. Waarschijnlijk betreft dit een situatie waarin LOB binnen scholen geïntroduceerd of vernieuwd wordt, waarbij dit nieuwe eisen aan de schoolorganisatie en de docenten stelt en dit over het algemeen staf training vereist.
- 8) ICT en LOB: een instrument om via ICT toegang te krijgen tot informatie, een automatische interactie te creëren of een communicatiekanaal te bieden. Ook wordt ICT gebruikt voor een digitaal portfolio voor leerlingen. Tevens bestaan complete digitale LOB-programma's, zoals DeDecaan.net en Qompas.
- 9) Loopbaangerichte activiteiten: een heterogene groep activiteiten waarbij drie deelgroepen worden genoemd: a) loopbaandialoog (een dialoog met een professional (vermoedelijk ook, of juist, een docent; maar dit wordt niet helemaal duidelijk) om een leerling te helpen bij het maken van schoolkeuzes in relatie met de loopbaan; in de Nederlandse situatie zou dit bijvoorbeeld voor het vmbo de profielkeuze in het vmbo en de studiekeuze in het mbo kunnen betreffen), b) activiteiten om de keuzevaardigheden van kinderen te verbeteren, ofwel LOB-onderwijs c) loopbaaninformatie.

Type 1) is in het mbo geïntegreerd en het dus weinig zin om dit type in de Nederlandse situatie als LOB-activiteit te onderscheiden. Ook type 2 is in het mbo geïntegreerd, maar wellicht bieden ook sommige vmbo's mogelijkheden om voor korte periode werkervaring op te doen. Type 4 wordt waarschijnlijk weinig in het vmbo toegepast. Het is niet duidelijk of in het vmbo vrijwilligerswerk als LOB-instrument voorkomt, maar verplichte maatschappelijke stages zitten wel in dezelfde hoek. Alle andere typen komen in het vmbo voor. Type 9 is een zeer heterogene categorie die voor vmbo zeer belangrijk lijkt. Daarom ligt het voor de hand om deze categorie te splitsen. Wat ontbreekt in de opsomming is sollicitatietraining, wat ook voor jongeren in het vmbo relevant is, vooral als zij de BBL-variant gaan doen. Wat ook ontbreekt zijn studie- beroepskeuzetests en -adviezen. Bedrijfsbezoeken komen in de lijst van Hughes e.a. niet expliciet voor, maar wordt in Nederland veel toegepast. Ook evenementen waarin bijvoorbeeld techniek, zorg of een andere sector centraal staan en waar jongeren er meer over te weten kunnen komen wordt niet genoemd. Ten slotte worden interventies gericht op ouders niet genoemd.

Op grond hiervan komen we tot de volgende lijst, waarbij we concrete interventies in bredere groepen indelen:

- a) **Kennis en ervaring opdoen over beroepen**
 - (i) Bedrijfsbezoeken;
 - (ii) Evenementen;
 - (iii) Job shadowing;
 - (iv) Stages;
 - (v) ...
- b) **Hulp en advies**
 - (i) Mentoring;
 - (ii) Loopbaandialoog tussen een scholier en een deskundige/adviseur/docent;
 - (iii) Tests voor studie-en beroepskeuze;
 - (iv) Adviezen voor studie- en beroepskeuze;
 - (v) ...
- c) **Arbeidsmarktinformatie**
 - (i) Het beschikbaar stellen van arbeidsmarktinformatie over de beroepen waarvoor de profielen in het vmbo en de studierichtingen in het mbo toegang toe geven (kans op werk na afloop van de schoolopleiding, perspectief op werk op wat langere termijn, loonverschillen, e.d.);
 - (ii) ...
- d) **Werknemersvaardigheden:**
 - (i) Sollicitatietraining;
 - (ii) ...
- e) **LOB-onderwijs om keuzevaardigheden te vergroten**
- f) **ICT-instrumenten voor LOB**
 - (i) Digitaal portfolio;
 - (ii) Digitale LOB-methode;
 - (iii) ...
- g) **Transformatief leiderschap;**
 - (i) Organisatorische veranderingen rond LOB;
 - (ii) Training van docenten in het geven van LOB;
 - (iii) ...
- h) **Interventies gericht op ouders.**

De typen a) t/m f zijn gericht op leerlingen. Deze interventies zijn te koppelen aan de vijf loopbaancompetenties die in het vmbo worden gehanteerd²⁴: 1) motievenreflectie, 2) kwaliteitenreflectie, 3) werkexploratie, 4) loopbaansturing, en 5) netwerken. Vaak heeft een bepaalde interventie met verschillende competenties te maken. Kennis en ervaring opdoen kan raken aan bijna al deze competenties. In meer theoretische vorm komen deze alle naar voren in LOB-onderwijs.

²⁴ Zie voor een meer uitgebreide beschrijving bijvoorbeeld: <https://www.platformsvmbo.nl/wp-content/uploads/2020/06/Bijgestelde-handreiking-LOB.pdf>

BIJLAGE 2. KORTE SCHETS BELEID RMC-REGIO'S ZUID-HOLLAND

De bezochte gemeenten hebben een rol in landelijke initiatieven waarin LOB een rol speelt. Een belangrijk voorbeeld in dit kader is het (regionale) vsv-beleid gericht op het reduceren van het aantal voortijdig schoolverlaters. De landelijke kaders hiervan zijn weergegeven in paragraaf 2.2.1. In deze bijlage geven we een korte schets van het beleid in de regio's van Zuid-Holland. Hierbij kijken we met name naar welke maatregelen op het terrein van LOB worden uitgevoerd. We richten ons op de periode tot en met 2020 omdat de interviews met gemeenten ook in deze periode hebben plaatsgevonden.

*RMC-regio Zuid-Holland Oost*²⁵

In de periode 2016-2020 zijn de volgende maatregelen uitgevoerd:

1. Onderwijs-opvangvoorziening. Plusvoorziening/OPDC: tijdelijke opvang voor vo-leerlingen die vastlopen in het onderwijs
2. Sterk van vo naar mbo. Warme overdracht met overstapcoaches en een digitaal overdrachtssysteem om uitval in de overstap van vo naar mbo te voorkomen
3. Entree naar werk. Werk- en loopbaancoaches die helpen bij het zoeken van een leerbaan of werk voor jongeren mbo-niveau 1 en 2
4. 2 voor 2 – 2 voor 3 & 4. Extra studieondersteuning op mbo-niveau 2, 3 en 4
5. TOPklassen en Skills-training. Extra begeleiding van jongeren (op het mbo) die een verkeerde opleidingskeuze maken.
6. Pluscoaching. Extra coaching voor jongeren mbo-niveau 3 en 4
7. Aanpak groenpluk / werk ook aan een diploma. Verkenning problematiek van groenpluk en zoeken naar oplossingen met betrokken partijen, namelijk jongeren, werkgevers en opleiding. Maatwerk en outreachende aanpak, regie door RMC.

Als voorbereiding voor een nieuw plan is een traject gestart waarin partijen samen bespreken wat de opbrengsten zijn van de afgelopen periode en wat de speerpunten moeten zijn voor het nieuwe plan. Het resultaat van het doorlopen traject is een voorstel voor een regionale Actie Loopbaanperspectief. Hierin krijgt LOB nadrukkelijker aandacht dan voorheen. Jongeren die passende keuzes maken in hun schoolloopbaan vallen minder vaak uit. De kwaliteit van LOB moet echter omhoog. Voor een dergelijke verbetering is samenwerking tussen vo en mbo essentieel, evenals een bundeling van expertise op dit terrein.

*RMC regio Zuid-Holland Noord*²⁶

In de periode 2017-2020 zijn de volgende maatregelen uitgevoerd:

1. Pluscoach. Jongeren uit VO en mbo met een complexe problematiek worden begeleid.
2. Buitenkans. Vergroten toegangskansen tot MBO van moeilijk plaatsbare groepen.
3. Onderwijsloket MBO. Realiseren sluitende aanpak voor jongeren in kwetsbare positie.
4. Arbeidsmarkttoeleiding. Verbeteren van aanpak voor jongeren in entreeopleiding met uitstroomprofiel werk. 2 voor 2 – 2 voor 3 & 4. Extra studieondersteuning op mbo-niveau 2, 3 en 4
5. Topklas. Voorkomen van uitval van jongeren in het mbo die een verkeerde opleidingskeuze hebben gemaakt.
6. Overstap V(S)O – MBO. Terugdringing nieuwe voortijdige schoolverlaters door alle VO leerlingen in beeld te brengen tijdens de overstap via Intergrid. In bijzonder een tijds warme overdracht van zorg-/risicoleerlingen.

²⁵ *Werken aan loopbaanperspectief*. RMC Regio Zuid Holland Oost, oktober -december 2019.

²⁶ *Op naar de finish!. Succesvolle aanpak VSV 2017 – 2020. Programma Regionale Aanpak Voortijdig Schoolverlaten 2017 – 2020. Monitor VSV-maatregelen 2017 – 2020. Rapportage 2017. Op naar de finish!. Rapportage 2018.*

LOB speelt in ieder geval in maatregel 5, maar dit heeft betrekking op het mbo. Maatregel 6 heeft in de eerste plaats betrekking op de monitoring van leerlingen tijdens de overstap via het doorstroomdossier. De uitgaven hebben betrekking op de toepassing van licenties voor Intergrid. Maar hier kunnen acties uit voortkomen die sterk raken aan LOB. Een voorbeeld is dat in begin juli leerlingen die volgens Intergrid zich nog niet hebben ingeschreven bij een opleiding, opgeroepen worden voor een gesprek. Tijdens dit gesprek wordt gesproken over een eventuele vervolgstudie of een plan om tot een opleidingskeuze te komen. Tevens wordt aangegeven dat samenwerking tussen VO en MBO op LOB-terrein essentieel is voor de borging van deze maatregel. In dit verband wordt ook gewezen op het regionale samenwerkingsverband (“Ons Platform”) tussen VO en MBO-scholen die onder meer jaarlijks een opleidingenmarkt in de Hooglandse Kerk organiseren. Aan deze opleidingenmarkt wordt niet direct aan bijgedragen vanuit de regionale middelen, maar er is wel een bijdrage van de gemeente Leiden.

RMC regio Haaglanden²⁷

Ook hier is sprake van een brede set maatregelen. LOB komt met name terug in de set van maatregelen waarvan de verdeling geschiedt via de contactgemeente Den Haag. In deze set horen RMC-case-management, vsv-trajecten voor jongeren met studieproblemen, coachingstrajecten en een gecombineerde maatregelset van loopbaanbegeleiding, diagnose-instrumenten en overstap VO-mbo. In de vsv-agenda wordt vermeld dat door bezuinigingen met name het budget voor vsv-trajecten, coachingstrajecten en loopbaanbegeleiding beperkt wordt. In totaal is voor deze maatregelen samen vanaf 2019 jaarlijks ongeveer 250 duizend euro beschikbaar, terwijl dit voorheen minstens het dubbele was.

RMC regio Rijnmond²⁸

In de periode 2016 – 2020 worden onderstaande maatregelen uitgevoerd:

1. Doorstroming kwetsbare jongeren naar onderwijs en arbeidsmarkt.
2. Ondersteunen van studenten in klassen (ontzorgen docenten).
3. Stringent aanwezigheidsbeleid.
4. Overstappers bijtijds in beeld.
5. Maatregel kennisdeling.

Eén van de activiteiten die onder maatregel 1 wordt uitgevoerd is de instroombegeleiding van kwetsbare jongeren van vmbo naar mbo en van mbo 1 naar mbo 2 door middel van een warme overdracht, aanbod VO en Entree in kaart en advies vanuit de Infoshop. Tijdens de gesprekken is ook gewezen op het initiatief Training Forward dat meer een LOB-karakter heeft (zie Box 2.1 in hoofdstuk). Onder maatregel 2 wordt ook aandacht besteed aan LOB en het vergroten van het netwerk van de jongeren, echter zijn deze activiteiten gericht op mbo-leerlingen.

RMC regio Zuid-Holland Zuid²⁹

In de regio Zuid-Holland Zuid is de RMC-functie door de contactgemeente Dordrecht gemandateerd aan de Leerplicht en Voortijdig Schoolverlaten (LVS), onderdeel van de Dienst Gezondheid & Jeugd Zuid-Holland Zuid (ZHZ). De LVS legt in de periode 2020 – 2023 de prioriteit bij het monitoren van jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt, regio voeren op de aanpak MatchMakers voor kwetsbare jongeren en het ontwikkelen van een regionale vervolgaanpak. Bij de aanpak MatchMakers begeleiden de zogeheten MatchMakers jongeren tot en met 27 jaar, zonder startkwalificatie en vast werk of inkomen, bij het vinden van een opleiding of (leer)baan.

VO- en mbo-scholen in de regio organiseren samen met coördinator RMC diverse projecten ter vermindering van vroegtijdig schoolverlaten. Kwetsbare jongeren in zowel het voortgezet onderwijs als het mbo worden

²⁷ Regionale VSV-agenda RMC-Regio Haaglanden, 2017 - 2020.

²⁸ Matrix VSV aanpak regio Rijnmond 2016 – 2020.

²⁹ Meerjarenbeleidsplan van de Dienst Gezondheid & Jeugd 2020 – 2023.

intensief begeleid. Er is vooral aandacht voor de risicomomenten, zoals de overstap van voortgezet onderwijs naar mbo. Het doel is om de overgang van het voortgezet onderwijs naar het middelbaar beroepsonderwijs zo goed mogelijk te laten verlopen. De uitvoering gebeurt door het monitoren van de overstapproces van 3380 examenleerlingen van het VMBO naar het MBO, het voeren van regie en waar nodig begeleiden van risico-overstappers.

Leerlingen die niet tijdig over een inschrijving op een vervolgopleiding beschikken worden door de consulenten LVS bezocht, met als doel hen te helpen bij het vinden van een passende onderwijsplek. De LVS consulenten richten zich tijdens de overstap voornamelijk op leerlingen waarbij het risico op schooluitval hoog is.

Tenslotte is belangrijk om voor deze regio op te merken dat regionale middelen ook benut worden om het Windroosprogramma mede te ondersteunen. Dit programma heeft een sterk LOB-karakter en wordt besproken in Box 2.2 in de hoofdtekst.

BIJLAGE 3. IMPRESSIE WORKSHOP MET GEMEENTEN

Op 21 januari 2021 is een (online) workshop gehouden waarbij een eerdere versie van deze rapportage is besproken. Hierbij zijn de vertegenwoordigers van de gemeenten uitgenodigd die ook aan de interviewronde hebben deelgenomen. In totaal waren 16 personen van 11 gemeenten aanwezig.

Voordat resultaten van de gespreksronde via een PowerPoint presentatie besproken werden, zijn stellingen gepresenteerd waarop de deelnemers hun mening konden geven. Deze stellingen zijn na de presentaties nog verder besproken in enkele breakout-sessies. Hieronder worden summier de belangrijkste uitkomsten gegeven:

- De antwoorden op de stellingen bevestigden dat gemeenten duidelijk belang hechten aan de keuze voor kansrijke sectoren bij LOB. Een grote meerderheid was het grotendeels of helemaal eens met de stelling *"Gemeenten moeten sturen op keuzes voor kansrijke sectoren en beroepen"*. Ook een beginvraag *"Waar denk je aan bij LOB-beleid van gemeenten"* gaf vaak verwijzingen naar de arbeidsmarkt (naast perspectieven als kansengelijkheid, zelfontplooiing, talentontwikkeling, etc.). Overigens vonden sommigen het woord "sturen" wel sterk, en sprak men liever van bijvoorbeeld "onder de aandacht brengen".
- Een andere nog sterker eenduidig beantwoorde stelling ging over evaluatie. Alle deelnemers gaven aan dat ze het grotendeels of helemaal oneens waren met de stelling dat ze voldoende zicht hebben op de uitkomsten van LOB in hun gemeente. De behoefte aan evaluatie, die ook in hoofdstuk 4 naar voren kwam, wordt hier dus nog eens bevestigd.
- Uit de discussie achteraf komt naar voren dat de gemeenten vaak voorzichtig zijn hoe zij hun relatie met scholen op dit terrein vormgeven. Diverse keren worden zorgen geuit, zoals de vraag of scholen wel voldoende tijd voor LOB hebben. Ook signaleert men variatie in de mate waarin scholen gevoelig zijn voor het belang van keuzes richting tekortsectoren. Vanuit de deelnemers wordt echter benadrukt dat vooral de samenwerking met scholen (en bedrijven) gezocht moet worden en de eigen verantwoordelijkheid van scholen moet worden gerespecteerd. In de praktijk betekent dit vooral faciliteren van interventies en bemiddelen in contacten (bijvoorbeeld met bedrijven) en de bestaande gremia benutten (zoals directeurenoverleg, of decanenoverleg).